

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE: RIDDER RENÉ VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES: PROF. MR. RIDDER RENÉ VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

ANALYSE EN KRITIEK VAN HET ONTWERP VAN WET BETREFFENDE DE ARBEIDSOVEREENKOMSTEN

I. Analyse van het ontwerp

Op 4 september 1974 werd door de minister van Arbeid en Tewerkstelling bij de Senaat een ontwerp van wet betreffende de arbeidsovereenkomsten ingediend¹.

Tot nu toe beheersen verscheidene aparte wetten het statuut van de werklieden, bedienden, handelsvertegenwoordigers, dienstboden en studenten. Het is nu de bedoeling deze verschillende wetten te verenigen in één algemene wet. Het gaat om het wettelijk statuut van praktisch *alle werknemers*, die in de privé-sector worden tewerkgesteld. Belangrijk dus. Een dergelijke coördinatie mag niet onopgemerkt voorbijgaan en dient ook kritisch benaderd.

A. IDEOLOGIE VAN DE COÖRDINATIE

Het ontwerp vertoont heel wat pluspunten. Voor eerst een modernisering van de *terminologie*, die met een *ideologisch* bekeken wordt.

De term "verhuring van werk" wordt over boord gegooid. "Hoewel hij juridisch verantwoord is, staat hij in klaarblijkelijke tegenstelling ... met de erkenning ... dat arbeid geen koopwaar is. Arbeid is geen ruilgoed, maar een uitstraling van een persoonlijkheid, de werknemer, verbindt zijn vermogen niet ... wel zijn persoon"².

Vandaar de nieuwe terminologie, die trouwens reeds ruim verspreid was: "*arbeidsovereenkomst*"

(*contrat de travail*). Opmerkelijk en verheugenswaardig is ook wel dat het Benelux Sociaal Rechtelijk Woordenboek op de voet wordt gevolgd!

Terzelfder tijd wordt in het ontwerp "de *zelfstandigheid - de autonomie - van het sociaal recht ten aanzien van het burgerlijk recht*" dik in de verf gezet³. Ook het *imperatief-gebiedend* karakter van de wet wordt klaar en duidelijk onderlijnd⁴.

B. DRAAGWIJDTE

De coördinatie verenigt in één tekst:

- de Wet van 10 maart 1900 op de arbeidsovereenkomst (*werklieden*);
- de gecoördineerde wetten inzake de arbeidsovereenkomst voor *bedienden*;
- de Wet van 30 juli 1963 tot instelling van het statuut der *handelsvertegenwoordigers*;
- de Wet van 24 april 1970 op de arbeidsovereenkomst voor *dienstboden*,
- de Wet van 9 juni 1970 betreffende de overeenkomst voor tewerkstelling van *studenten*.

De coördinatie omvat niet:

- de Wet van 5 juni 1928 houdende regeling van de arbeidsovereenkomst wegens *scheepsdienst*;
- de Wet van 1 april 1936 op de arbeidsovereenkomst wegens dienst op *binnenschepen*.

In het ontwerp wordt gezegd dat de arbeidsvoorwaarden, de gebruiken en de gewoonten eigen aan de zeelieden en de binnenschippers niet toelaten hen met andere werknemers gelijk te stellen⁵.

Deze motivering is niet overtuigend. In het ontwerp worden de andere werknemers ook niet met elkaar

¹ Het wetsontwerp werd op 29 oktober 1970 door minister Major voor advies aan de Raad van State voorgelegd. Het onderzoek werd op verzoek van minister Glinne voortgezet op 12 februari 1973. Het advies werd op 2 maart 1973 gegeven (Ontwerp van wet betreffende de arbeidsovereenkomsten - Memorie van toelichting, *Parl. Doc., Senaat*, 1974, nr. 38/1, 4 september 1974).

² Ontwerp, blz. 3.

³ Ontwerp, blz. 3.

⁴ "Behoudens afwijking in het bijzonder zijn de bepalingen en haar uitvoeringsbesluiten van gebiedende aard" (blz. 5).

⁵ Ontwerp, blz. 2.

gelijkgesteld, tenzij voor een bepaald aantal artikelen, waarvan heel wat ook voor zeelieden en binnenschippers zinvol zouden zijn. Beide wetten dienen trouwens dringend bijgewerkt, zo in verband met afdanking e.a. waarover de meest elementaire preciserings ontbreken.

De coördinatie betreft evenmin de Wet tot vaststelling van het statuut van het Nationaal Comité voor de *Huisarbeid*. Het ontwerp zegt ook hier dat huisarbeiders met andere arbeiders niet kunnen worden "gelijkgesteld". "Ze kiezen", zo zegt het ontwerp, "zelf hun werkplaats; de werkgever heeft er in normale omstandigheden geen toegang. Bovendien is het gewoonte dat de huisarbeider de overeengekomen arbeidsprestaties niet zelf in hun geheel uitvoert, maar dat hij de uitvoering van bijkomende prestaties aan helpers toevertrouwt"⁶.

Ook de Wet op de *havenarbeid* van 8 juni 1972 valt buiten de coördinatie.

Heel wat *werknemers* ontsnappen dus wel aan de coördinatie: *zeelieden, binnenschippers, huisarbeiders* en in zekere mate de *havenarbeiders*. In het geheel is dit te betreuren, wanneer men het gestelde doel voor ogen houdt, de *eenvormigheid* van de juridische statuten der verscheidene categorieën van werknemers en een algemene wetgeving betreffende de arbeidsovereenkomsten⁷.

C. METHODE

De *methode*, die in het ontwerp wordt aangewend verenigt in een Titel I, de bepalingen die gemeenschappelijk zijn aan alle door de wet bedoelde arbeidsovereenkomsten (44 artikelen). In de volgende titels vindt men de bepalingen die apart van toepassing blijven voor de afzonderlijke categorieën van werknemers:

Titel II – Werklieden (artt. 45-65),

Titel III – Bedienden (artt. 60-85),

Titel IV – Handelsvertegenwoordigers (artt. 86-106),

Titel V – Dienstboden (artt. 107-118),

Titel VI – Studenten (artt. 119-129).

In iedere van deze laatste titels werden de bepalingen als volgt gerangschikt: algemeenheden, verplichtingen der partijen, schorsing van de overeenkomst, einde van de overeenkomst.

Titel VII bevat de slotbepalingen (artt. 130-136).

Tenslotte bevat het ontwerp een vergelijkende tabel, die de oorsprong van de bepalingen opgenomen in het coördinatieontwerp vermeldt.

D. WIJZIGINGEN AAN HET ARBEIDSOVEREENKOMSTENRECHT

Het ontwerp bevat bepaalde wijzigingen waarvan sommige belangrijk zijn:

⁶ Ontwerp, blz. 2.

⁷ Ontwerp, blz. 1.

Belangrijk zijn ongetwijfeld de wijzigingen in verband met de arbeidsovereenkomst voor een *bepaalde tijd*, de *schaderegel*, het *begrip loon*, de *handelingsbekwaamheid van de minderjarige* en het *concurrerendbeding*.

1. De opeenvolgende arbeidsovereenkomsten voor een bepaalde tijd (art. 9)

Met het oog op het verstevigen van de vastheid van betrekking van de werknemers wordt de mogelijkheid om opeenvolgende arbeidsovereenkomsten voor een bepaalde tijd te sluiten nog meer dan voorheen ingeperkt: *opeenvolgende arbeidsovereenkomsten voor een bepaalde tijd worden verondersteld voor een onbepaalde tijd te zijn aangegaan*.

Hiervoor moeten echter twee voorwaarden worden vervuld:

a) *Er mag geen onderbreking zijn, toe te schrijven aan de werknemer*.

"Enkel de aan de werknemer toe te schrijven onderbrekingen kunnen beschouwd worden als zijnde een onderbreking van de opeenvolging van overeenkomsten. Deze onderbrekingen kunnen vrijwillig zijn (persoonlijke belangen) of zelfs onvrijwillig (legerdienst). Van overwegend belang is dat ze elk misbruik vanwege de werkgever uitsluiten aangezien men hem de onderbrekingen niet kan toeschrijven". Tot daar het ontwerp⁸. Deze regeling is niet afdoende: daardoor wordt het misbruik niet uitgesloten waardoor een werknemer, die bv. nog dienstplichtig is in het kader van een overeenkomst voor een bepaalde tijd wordt in dienst genomen, die eindigt rond de periode van oproeping, noch de indienstneming van de zwangere vrouw voor een termijn, die dermate vóór de bevalling eindigt, dat de moederschapsbescherming ontweken wordt. In die gevallen wordt dan naderhand eventueel opnieuw in dienst genomen voor onbepaalde tijd. Zodoende wordt de beschermende werking van de wet (schorsing, vastheid van betrekking, gewaarborgd inkomen) omzeild. Deze misbruiken blijven in het kader van artikel 9 mogelijk.

b) *Wanneer de werkgever het bewijs levert dat de opeenvolgende overeenkomsten gerechtvaardigd waren wegens de aard van het werk of wegens andere wettige redenen*.

Het wettelijk vermoeden dat opeenvolgende arbeidsovereenkomsten voor een bepaalde tijd gesloten een arbeidsverhouding van onbepaalde tijd inhouden kan door de werkgever worden weerlegd:

"door het bewijs te leveren dat de opeenvolgende overeenkomsten voor een bepaalde tijd gerechtvaardigd waren wegens de aard van het werk of wegens andere wettige redenen. Onder deze laatste kan men vermelden:

⁸ Blz. 5.

- de economisch ongunstige toestand waarin de onderneming zich bevindt ;
- het belang van de werknemer ;
- de lange duur van de opeenvolgende overeenkomsten, gesloten overeenkomstig een bestendig gebruik in de betrokken bedrijfssector⁹.

2. Regeling van de door de werknemers veroorzaakte schade (art. 11)

Overeenkomstig de huidige wetgeving zijn werklieden, bedienden en dienstboden indien zij schade berokkenen aan de onderneming in de uitvoering van de overeenkomst slechts aansprakelijk voor hun bedrog of hun zware schuld, en voor hun lichte schuld alleen indien deze laatste bij hen eerder gewoonlijk dan toevallig voorkomt.

Deze bepalingen, die de aansprakelijkheid van de werknemer beperken en aldus afwijken van de beginselen van gemeen recht worden *nu uitgebreid tot de schade berokkend aan derden*.

"Het is vereist dat de fout, waardoor de schade wordt veroorzaakt, begaan wordt bij de uitvoering van de overeenkomst : het is in zijn hoedanigheid van werknemer en in zijn hoedanigheid van partij bij de overeenkomst dat de aansprakelijkheid van de werknemer beperkt werd"¹⁰. Het gaat zowel om de persoon als de goederen van de werkgever of de derden. "Al wordt de verantwoordelijkheid van de werknemer tegenover derden beperkt toch blijft de werkgever burgerrechtelijk verantwoordelijk voor de geheelheid van de schade die door zijn werknemer aan derden is berokkend"¹¹.

Dit zou o.i. betekenen dat als de werknemer verantwoordelijk is voor bv. een verkeersongeval, de derde-slachtoffer volgende mogelijkheden heeft :

- de werkgever staat, overeenkomstig artikel 1384 B.W. in voor de lichtste schuld van zijn werknemer ten aanzien van de derde,
- de werknemer is ten aanzien van de derde aansprakelijk voor zijn bedrog of zware schuld - zo de toevalligheidshypothese niet in aanmerking komt.

De werknemer is strafrechtelijk aansprakelijk !

Terwijl de werkgever zich tegen de werknemer keren kan om terugbetaling te krijgen van de aan de derde betaalde schadevergoeding zo het in hoofde van de werknemer gaat om bedrog of zware schuld of lichte schuld bij "gewoonlijkheid".

3. Het begrip loon (art. 135)

Voor het berekenen van de opzeggingsvergoeding doet het ontwerp een stap in de goede richting. Uitdrukkelijk wordt gezegd dat de "*vakantiegelden*" onder het begrip "loon" vallen. Daartoe wordt een beroep gedaan op de Wet van 12 april 1965 en het al-

daar gehanteerde begrip loon : "de in geld waardeerbare voordelen waarop de werknemer ingevolge zijn dienstbetrekking *recht* heeft ten laste van de werkgever", en wordt de uitsluiting van het vakantiegeld, vervat in artikel 2, laatste lid, 1, van de Wet van 12 april 1965 betreffende de bescherming van het loon der werknemers, afgeschaft (art. 135).

Hoewel men zich dient te verheugen over het feit dat een controverse wordt opgelost (men mag aannemen dat het gaat om enkel en dubbel vakantiegeld) blijft het probleem van de *gratificaties* toch onopgelost. Terecht had de Raad van State er de nadruk op gelegd dat "de rechtszekerheid er bij gebaat (zou) zijn mocht de wetgever door het stellen van duidelijke regels een einde maken aan de jurisprudentiële contro-versen" ook in verband met gratificaties¹². Daarenboven is het juridisch niet verantwoord het begrip "loon" dat gehanteerd wordt in de wetgeving op de bescherming van het loon zomaar over te hevelen naar het arbeidsovereenkomstenrecht. De wetgeving op de bescherming van het loon heeft een eigen finaliteit met eventueel een "eigen" begrippenarsenaal. Of nog, het feit dat het vakantiegeld, overeenkomstig artikel 135 van het ontwerp, nu ook loon is voor de wet van 1965 op de bescherming van het loon, is in se niet relevant voor het begrip loon in de wet op de arbeidsovereenkomsten.

Ten einde verdere verwarring inzake dit "delicate" begrip loon te vermijden, was het aangewezen in het ontwerp zelf de nodige tekstwijzigingen aan te brengen. Daarmee zou de oplossing klaar en duidelijk vaststaan.

4. De handelingsbekwaamheid van de minderjarige (artt. 41-42)

Artikel 41 verlaagt tot 18 jaar de leeftijd waarop de minderjarige bekwaam is *een arbeidsovereenkomst te sluiten*, zonder machtiging van vader en moeder of van zijn voogd. Art. 42 verlaagt eveneens tot 18 jaar de leeftijd waarop de vader, de moeder of de voogd zich niet meer kunnen verzetten tegen de *afgifte van het loon* aan de minderjarige. Daarbij wordt in het ontwerp verwezen naar de "evolutie (die) zich in de maatschappij voordoet en daar op politiek vlak onder andere, de kiesgerechtigde leeftijd voor de gemeenteraadsverkiezingen op 18 jaar werd gebracht"¹³.

5. Het concurrentiebeding ook voor werklieden (art. 65)

Het ontwerp voorziet nu ook in de mogelijkheid in de arbeidsovereenkomst voor werklieden een concurrentiebeding in te lassen overeenkomstig het "*gewoon*" concurrentiebeding (soortgelijke activiteiten, maximum 12 maanden, niet verder reiken dan 's lands grondgebied). Het *buitengewoon* beding blijft alleen

⁹ Ontwerp, blz. 5.

¹⁰ Ontwerp, blz. 6.

¹¹ *Ib.*

¹² Ontwerp, blz. 72.

¹³ Blz. 10.

voor de bedienden gelden: "Het betreft de bedienden tewerkgesteld in de ondernemingen, die een internationaal activiteitsveld hebben of belangrijke economische, technische of financiële belangen op de internationale markten hebben of die over een eigen dienst voor vorsing beschikken". Het doorduwen van het concurrentiebeding naar de werklieden toe – in die voorwaarden – is "sociale achteruitgang". Daar wordt verder op ingegaan.

6. Andere wijzigingen

Andere wijzigingen betreffen:

- de afschaffing van het classificeren van de *onderbazen* en de *meesterknechten* onder de werklieden. Dit betekent vanzelfsprekend niet dat deze nu automatisch bedienden zijn¹⁴.

- de mogelijkheid om de *borgtocht* der werknemers in bewaring te geven bij de financiële instellingen, die reeds bevoegd zijn om de lonen der werknemers uit te betalen (art. 22). Bijgevolg mag de *borgtocht* van de werknemers voortaan ook in bewaring worden gegeven bij het Gemeentekrediet van België, een bank of een private spaarkas beheerst door de bepalingen van het K.B. van 23 juni 1967. In het ontwerp wordt er uitdrukkelijk op gewezen dat de werkgever in beginsel geen enkel genotsrecht heeft op de *borgtocht* en dat de interesten aan de werknemer toekomen. "Anderzijds, indien de *borgtocht* wordt samengesteld door inhoudingen op het loon van de werknemer, moet deze interest opbrengen vanaf de datum waarop het loon eisbaar wordt"¹⁵.

- Met het doel aan de *raadsheren* en *rechters in sociale zaken* de gelegenheid te geven de zittingen van de arbeidshoven en -rechtbanken bij te wonen, bepaalt artikel 26, 3°, van het ontwerp dat de uitvoering van de overeenkomst *geschorst* is, gedurende de tijd nodig voor het vervullen van deze opdracht. Aangezien de *raadsheren* en *rechters in sociale zaken* presentiegelden ontvangen kan een en ander niet opgenomen worden in de lijst van de gerechtvaardigde afwezigheden met behoud van loon (K.B. 28.8.1963).

- Artikel 27 werd aangevuld om duidelijk te maken dat de *gewetensbezwaarde* die de dienst vervult opgelegd door de Wet van 3 juni 1964 houdende statuut van de gewetensbezwaarden de wettelijke bescherming geniet, zoals de werknemers, die andere militaire verplichtingen vervullen.

- In artikel 28 wordt de lijst van de gevallen waarin de wet erkent dat de werknemer recht heeft van het werk weg te blijven met behoud van zijn normaal loon, aangevuld met het geval van *persoonlijke verschijning* op aanmaning van het gerecht.

- De *opzeggingstermijn*, regelmatig door de werkgever betekend vóór een periode van schorsing van uitvoering der overeenkomst ingevolge *militaire ver-*

plichtingen, loopt niet verder gedurende deze periode (art. 36).

- De regeling in verband met de *kwijting voor vereffening* van rekening wordt tot de dienstboden uitgebreid. (art. 40).

- Artikel 47 schaft de verwijzing naar het *gebruik*, als bewijs van een overeenkomst voor een bepaalde tijd of bepaald werk af. Dit wordt slechts van kracht zes maanden na het in werking treden van de wet (art. 131), ten einde de *paritaire comités* de gelegenheid te geven de nodige overeenkomsten ter zake te sluiten.

- Art. 51 van het ontwerp neemt op twee uitzonderingen na de bepalingen van artikel 28 *quater* van de Wet op de arbeidsovereenkomst voor werklieden over:

- de verplichting het *minimum aantal werkloosheidsdagen* aan te duiden die voorkwamen in § 1, lid 2, 3°, werd weggelaten aangezien de reglementering inzake werkloosheid voortaan toelaat een werkloosheidsuitkering toe te kennen voor een werkloosheidsdag per week sinds de wijziging van artikel 150 van het K.B. van 20 december 1963;

- het 3de lid van § 1 werd aangepast aan de wijziging aangebracht in § 2, derde lid, 3°, door de Wet van 21 november 1969, ten einde te vermijden dat in toepassing van een koninklijk besluit, de werkgever een *regeling van gedeeltelijke arbeid* zou kunnen invoeren voor een onbepaalde tijd.

- Wat de *subrogatoire vordering* betreft, bepaalt artikel 52, dat de werkgever een rechtstreekse vordering kan instellen tegen de derde aansprakelijke voor het ongeval tot terugbetaling van het loon, betaald aan het slachtoffer, en voor de *sociale bijdragen* (in een brede zin opgevat, die verder reikt dan de eigenlijke sociale zekerheidsbijdragen)¹⁶.

- Artikel 79 bepaalt eenvormig op zeven dagen voor bedienden, dienstboden en studenten, de termijn waarna de werkgever de *overeenkomst* kan *beëindigen* gedurende de *proeftijd* in geval van arbeidsongeschiktheid wegens ziekte of ongeval.

- Wat het "*afwijkend*" *concurrentiebeding* betreft, breidt art. 85, § 2, van het ontwerp de afwijkingsmogelijkheid voor *bedienden* uit in die zin dat conventioneel kan worden bepaald dat het concurrentiebeding uitwerking zal hebben ook wanneer aan de arbeidsovereenkomst een einde wordt gemaakt ofwel *tijdens de proefperiode*, ofwel *daarna*, door de werkgever *zonder dringende reden*.

- Het Hof van Cassatie had beslist dat de woorden "vorig jaar" niets anders kunnen beduiden dan het kalenderjaar dat het jaar voorafgaat waarin de arbeidsovereenkomst voor bedienden een einde genomen heeft (7 maart 1973, *R.W.*, 1974-75, 52). Om deze rechtspraak ongedaan te maken, worden de woorden "het vorige jaar" vervangen door de woorden "*twaalf voorafgaande maanden*" (art. 130).

¹⁴ Ontwerp, blz. 4.

¹⁵ Blz. 7.

¹⁶ Ontwerp, blz. 12.

II. Kritiek van het ontwerp

In beginsel dient men elke poging tot eenvormigheid of harmonisatie, gepaard gaande met aanpassing van de terminologie e.a. vanzelfsprekend toe te juichen; zowel de practicus als de student kunnen zich alleen maar verheugen in een modern werkinstrument. Het ontwerp nr. 381 is in zijn huidige redactie evenwel onaanvaardbaar. Dit om verscheidene redenen: de materie is *onvoldoende* gerijpt naar de *eenvormigheid* toe, het ontwerp is *inflatoir*, maar het is bovenal *maatschappelijk verouderd*.

A. ONVOLDOENDE EENVORMIGHEID

De bepalingen, die gemeenschappelijk zijn aan de verscheidene soorten van overeenkomsten zijn nog steeds de uitzondering. Van de ruim 130 artikelen zijn er slechts een 40-tal die zowel werklieden, bedienden, handelsvertegenwoordigers, dienstboden als studenten betreffen. Vier van deze artikelen betreffen dan nog de definities van werkmán, bediende ... M.a.w. de overgrote meerderheid van de artikelen zijn gewijd aan de aparte statuten van de onderscheiden soorten overeenkomsten, die vijf van de zeven titels voor zich opeisen. Het grote probleem van de eenvormigheid van de statuten werkmán-bediende blijft meteen onopgelost.

In feite brengt het ontwerp ook de onderscheiden statuten niet nader tot elkaar. Anders gezegd: de verscheidene wijzigingen konden best geschieden – zoals voorheen – door een zelfde wetsbepaling te wijzigen of in te lassen in de onderscheiden wetten, in afwachting van meer fundamentele wijzigingen, die de statuten meer tot elkaar zouden brengen of althans een zekere rust in de ontwikkeling van de materie van de arbeidsovereenkomsten zouden meebrengen.

Kortom, er is onvoldoende eenvormigheid in de juridische statuten om reeds van één ruim eenheidsstatuut te gewagen. Daarenboven is de materie, zoals gezegd, nog steeds in *beweging*. Maar daarop komen we verder terug.

Een eerste besluit is dan dat het ontwerp in feite alleen maar vernieuwend is in die zin dat het in één tekst brengt wat over verscheidene teksten verspreid ligt. Het is dan ook meteen enorm "inflatoir".

B. INFLATOIR

De kostprijs voor een dergelijke wet, die geen wezenlijke verbeteringen voor de werknemers inhoudt, is moeilijk te verantwoorden. Deze kostprijs ligt in het enorme materiële werk van het herschrijven en herdrukken van – niet alleen – wetboeken, handboeken, studieboeken allerhande voor het hoger, technisch en middelbaar onderwijs; maar ook van handleidingen voor vakbondsafgevaardigden; in de vormingsactiviteiten en in het aanpassen van honderdduizenden arbeidsovereenkomsten. Het gaat om (overbo-

dig) werk en een berg van drukwerk voor al diegenen die met de arbeidsovereenkomst iets te maken hebben, de werknemers zelf, de personeelsadministraties, de vakbondsorganisaties, rechters, advocaten, overheid, enz... dit allemaal om louter de nummering van artikelen bij het verwijzen naar een nieuwe wet aan te passen.

C. MAATSCHAPPELIJK VEROUDERD

Het ergste bezwaar is echter het feit dat het ontwerp maatschappelijk verouderd is. Anders gezegd, het Belgische arbeidsrecht beantwoordt heden slechts onvoldoende aan de fundamentele tendensen die dat recht kenmerken: vastheid van betrekking en gewaarborgd inkomen.

Bij de "vertimmering" van verscheidene wetten inzake de arbeidsovereenkomsten tot één wet had men, naast de mogelijkheid tot "formeel" coördineren van uiteenlopende wettelijke bepalingen, de gelegenheid dienen te baat te nemen om deze wetgeving ook naar de *inhoud* een nieuwe gestalte te geven, deze wetgeving nog meer dan voorheen aan te passen aan de fundamentele tendensen, die het arbeidsrecht in België en in de ons omliggende landen sinds geruime tijd kenmerken: met name aan de *vastheid van betrekking* en het *gewaarborgd inkomen*.

Deze beide tendensen dienen evenwel, nog meer dan voorheen, te worden gezien vanuit het beginsel dat de menselijke arbeid primordiaal als waarde te waarderen valt boven het economisch materiële: arbeid is en blijft geen koopwaar. Rechtsregelen, die gelden voor de koop en verkoop, voor huur en verhuur van goederen e.a. zijn in se relevant noch adequaat wanneer het gaat om menselijke arbeid en de voorwaarden waaronder deze arbeid wordt gepresteerd.

Het arbeidsrecht is een blijvende contestatie van het traditionele burgerlijke recht. Dat burgerlijke recht werd hoofdzakelijk neergeschreven in de 18e-19e eeuw, in een filosofisch maatschappelijk kader van fictief liberalisme, van een blind geloof in absoluut opgevatte fictieve vrijheden van de mens. Het arbeidsrecht is ontstaan uit reactie tegen de individualistische dogma's van het Burgerlijk Wetboek. Niet het individualisme maar de solidariteit wordt in het arbeidsrecht beklemtoond. Dit alles dient nog duidelijker dan voorheen geaffirmeerd.

In de eerste plaats dient resoluut afstand gedaan van de idee dat werkgever en werknemer "gelijken" zijn bij het sluiten van een individuele arbeidsovereenkomst. Integendeel! De feitelijke ongelijkheid tussen de economisch zwakkere werknemer en de economisch sterkere werkgever dient juridisch gestalte gegeven. De arbeidsovereenkomst, die aan de arbeidsverhouding tussen werkgever en werknemer ten grondslag ligt, mag consequent niet langer vanuit de zogeheten contractuele vrijheid van partijen worden geïnterpreteerd: niet de wilsuïting is belangrijk – de werknemer tekent immers onverschillig welke over-

eenkomst om toch maar een job te bekomen ! De arbeidsovereenkomst dient bijgevolg benaderd vanuit de moderne waarden die de menselijke arbeid beheersen, zoals bestaanszekerheid, gewaarborgd inkomen, vastheid van betrekking ...

Het is echter onvoldoende de werknemer wetgevend te beschermen, als de beschermingsmaatregelen steeds opnieuw bij de interpretatie ervan worden uitgehold op basis van de zg. contractuele vrijheid, die de werknemer in feite niet geniet.

Op basis van hetzelfde beginsel dient de werknemer ook beschermd tegen een overdreven (contractueel vastgelegde) gebondenheid, die zijn vrijheid van arbeid kortwieken, zoals dit bv. geschiedt door de concurrentieclausule, de clausule, strekkende tot de eenzijdige wijziging van de arbeidsvoorwaarden, de ontbindende voorwaarden e.a.

Bij het uitwerken van deze beginselen moet vanzelfsprekend rekening worden gehouden met de ontwikkeling in de ons omringende landen, vooral met de evolutie van deze landen, die lid zijn van de E.G., dit in het kader van een gewenste harmonisatie, ook op het gebied van het arbeidsrecht, "op de weg van de vooruitgang van de levensstandaard en van de arbeidsvoorwaarden van de werknemer", overeenkomstig artikel 117 van het Verdrag van Rome. Deze harmonisatie bedoelt eveneens de onrechtmatige mededinging op het stuk van arbeidsvoorwaarden tussen de lidstaten tegen te gaan en mede door de grotere wettelijke gelijkheid tussen de verscheidene landen bij te dragen tot meer concrete mogelijkheden voor internationale en Europese collectieve arbeidsverhoudingen en overeenkomsten.

De nieuwe wetgeving dient vooral aangepast op het stuk van de vastheid van betrekking en de concurrentieclausule.

1. Vastheid van betrekking

a. Motivering van de afdanking en reïntegratie

Reeds meermalen werd terecht onderlijnd¹⁷ dat het Belgisch afdankingsrecht niet alleen verouderd is, maar ook maatschappelijk te kort schiet. Afdanking wordt in ons land nog steeds gekenmerkt door het "soevereine beslissingsrecht" van de werkgever: de werkgever dient de afdanking niet te motiveren, noch te verantwoorden; de afdanking is finaal en onherroepelijk.

Het is duidelijk dat dit niet langer opgaat. De werknemer heeft het "recht" de redenen te kennen, die tot de afdanking aanleiding kunnen geven. Alleen "objectieveerbare" gronden kunnen daartoe als basis worden aanvaard, waarover een onafhankelijke instantie uiteindelijk uitspraak dient te doen.

Niet minder dan 45 landen hebben, in overeenstem-

ming met de aanbeveling nr. 119 van de Internationale Arbeidsorganisatie, in hun wetgeving het beginsel opgenomen dat een werknemer alleen om een "voldoende" reden kan worden afgedankt. Dit blijkt uit een recent verslag van de Commissie van Deskundigen¹⁸. Tot deze landen behoren o.m. *Frankrijk, Duitsland, Italië, het Verenigd Koninkrijk, Zweden*. In *Nederland* treedt de Overheid op: zonder ontslagvergunning vanwege de directeur van het gewestelijk arbeidsbureau blijft de beëindiging van de arbeidsovereenkomst verboden.

Kortom, het Belgisch afdankingsrecht dient aangepast. Ter gelegenheid van de vergadering van de Raad van de Ministers van Arbeid en Sociale Zaken van de E.G. van 28 februari jl. werd daar nogmaals de aandacht op gevestigd.

De voorzitter van de Raad, de toenmalige Belgische minister van Tewerkstelling en Arbeid, zei dat verscheidene lidstaten maatregelen hadden uitgewerkt in overeenstemming met de aanbeveling nr. 119 van de Internationale Arbeidsorganisatie; hij achtte het wenselijk dat de lidstaten, die een dergelijke garantie voor de werknemer nog niet in hun wetgeving hadden, dit binnen afzienbare tijd zouden realiseren. Bij afwezigheid van coördinatie van de nationale wetgevingen zou de mededinging op de Europese markt eventueel worden verstoord, aldus de voorzitter van de Raad van Ministers.

De voorzitter verwees hierbij impliciet naar het verslag over de "in het arbeidsrecht van de lidstaten van de Europese Gemeenschappen vervatte bepalingen ten gunste van de werknemer in geval van ontslag" dat op 3 mei 1972 door de Commissie van de Europese Gemeenschappen aan de Raad van Ministers overhandigd werd.

In dit verslag wordt onder de titel "Redenen tot ontslag" een en ander als volgt uitgedrukt: "Een verplichting tot motivering van het ontslag, d.w.z. de verplichting voor de werkgever om aan de werknemer langs schriftelijke weg en in een nader bepaalde vorm de redenen van diens ontslag mede te delen, welke mededeling kan dienen voor een objectief, eventueel gerechtelijk onderzoek, waarbij de bewijslast voor de rechtmatigheid van het ontslag aan de werkgever op te leggen ware, lijkt voor alle landen van de gemeenschap een na te streven grondregel van het ontslagrecht te zijn" !

Het huidige art. 24ter van de wet inzake de arbeidsovereenkomst voor werklieden betreffende de willekeurige afdanking was slechts een eerste stap in de goede richting.

Reïntegratie in geval van ongerechtvaardigde afdanking wordt in de een of andere vorm, zoals uit het reeds vermelde verslag van de I.A.O. ten overvloede blijkt, in een groeiend aantal landen (*Duits-*

¹⁷ R. BLANPAIN, 1922-1972, *Na 50 jaar arbeidsovereenkomst voor bedienden. Bediende ... waarheen?*, Antwerpen, 1972, blz. 54.

¹⁸ I.L.O., *Termination of Employment. General Survey by the committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations*, Geneva, 1974, blz. 15.

land, Italië, Groot-Brittannië, Nederland, Frankrijk) opgelegd, evenals de verplichting het geleden loonverlies te vergoeden. De mogelijkheid van reïntegratie bestond reeds in onze wetgeving op ondernemingsraden in het kader van de bescherming van de leden van deze raden.

Uit onderzoeken in de V.S., waar men "reinstatement with back pay" reeds lang kent, blijkt duidelijk dat reïntegratie in de praktijk een succes is. Dit was de conclusie van een recent onderzoek van 53 gevallen, waarin reïntegratie bevolen werd. "Vijf werknemers van de 53 keerden vrijwillig niet meer terug naar de onderneming; drie werden opnieuw afdankt. Deze acht werknemers hadden een geringe anciënniteit in de onderneming. Kortom van 48 feitelijk gereïntegreerde werknemers faalde de wederinplaatsstelling slechts in drie gevallen"¹⁹.

Vanzelfsprekend kan reïntegratie aan de werknemer, o.m. wegens de vrijheid van arbeid, niet worden opgedrongen. Daarom dient hem de mogelijkheid gelaten van het recht op reïntegratie af te zien.

b. De maatschappelijke reëvaluatie van de dringende reden

Aan de dringende reden wordt heden in het Belgisch arbeidsrecht een reeks van even zwaarwichtige gevolgen vastgeknoopt, die in hun geheel genomen niet alleen de werknemer (werkman, bediende, student, dienstbode) maar ook diegenen, die voor hun levensonderhoud en bestaanszekerheid, op zijn inkomen aangewezen zijn, bijzonder hard treffen.

Als dringende reden wordt in ons recht elke foutieve gedraging van de werknemer, die dermate ernstig is dat daardoor de verdere samenwerking onmogelijk wordt, aangezien. Daarbij gaat het niet alleen om fouten, die rechtstreeks en stricto sensu iets te maken hebben met de uitvoering van de arbeidsovereenkomst, zo weigering van een bevel, diefstal, dronkenschap op het werk e.a.; ook redenen die verband houden met het privaat leven worden heden weerhouden om de onmiddellijke verbreking van de arbeidsovereenkomst te rechtvaardigen. Strafbare feiten, die niets met de arbeidsovereenkomst te maken hebben, zoals rijden in dronken toestand, rechtvaardigen blijkbaar eveneens het onmiddellijk doorsturen van de werknemer.

Vanzelfsprekend wordt niet elke fout als dringende reden weerhouden; het moet gaan om ernstige tekortkomingen. De ernst is echter in se ook relatief: ze dient met name gezien in verhouding tot de verwachtingen, die men in de persoon van de werknemer gerechtvaardigd stellen mag: zo kan men van een kaderlid eventueel een "andere" gedraging verwachten in vergelijking tot een andere werknemer.

Kortom, oordelen of een bepaalde gedraging van de werknemer een fout is, en of die fout voldoende

gewicht draagt, om als "dringende reden" te worden gekwalificeerd is een uiterst delicate opdracht, waarin de rechtsonzekerheid uitermate groot is.

Uit een onderzoek van de praktijk blijkt duidelijk dat onze rechtspraak een waaier van onderscheiden gevallen en op zijn minst betwistbare, als dringende reden aanneemt, die zowel met het privé-leven als met het beroepsleven van de werknemer verband houden en waaraan tot nu toe *totaal ongenueanceerd* dezelfde sociale sancties vastgeknoopt werden.

Dat deze sancties talrijk, verscheiden en zwaar zijn, moge uit de volgende opsomming blijken²⁰:

- afdanking zonder opzeggingstermijn, noch vergoeding,
- verlies van anciënniteit,
- geen recht om met behoud van loon een nieuwe betrekking te zoeken,
- eventuele veroordeling tot schadevergoeding ten voordele van de werkgever,
- moederschapsbescherming: geen recht op forfaitaire vergoeding,
- geen recht op vergoedingen in geval van sluiting van onderneming,
- onbepaalde inhouding op het loon,
- verlies voor de werknemersvertegenwoordigers van de speciale bescherming inzake vastheid van betrekking,
- het concurrentiebeding heeft uitwerking,
- verlies voor de handelsvertegenwoordiger van het recht op uitbetaling van commissieloon op alle aanvaarde orders en de uitwinningvergoeding,
- verlies van rechten uit de groepsverzekering.

De dringende reden sluit elke verdere samenwerking tussen werkgever en werknemer uit. Consequent moet de dringende reden toelaten de arbeidsovereenkomst onmiddellijk te beëindigen. De werknemer wordt dan, naast het verlies van zijn job, sociaal gestraft door het verlies van anciënniteit, geen recht om met behoud van loon een nieuwe job te zoeken, en het verlies van de syndicale en de moederschapsbescherming.

De vraag is echter of al de andere sociale sancties, die de wetgever aan de verbreking heeft vastgeknoopt, inderdaad telkens maatschappelijk verantwoord zijn.

Het komt ons op zijn minst voor, dat het niet aan gaat alle gemelde sancties te laten volgen welke ook de aard van de dringende reden zij. Men zou voor elk geval een specifieke beslissing dienen te nemen. Daarbij zou in de eerste plaats rekening dienen gehouden met het onderscheid tussen de dringende redenen, die hoofdzakelijk verband houden eensdeels met de *uitvoering van de arbeidsovereenkomst* en anderdeels met het *privé-leven*. Dit is vanzelfsprekend. Terzelfder tijd zou men ook oog dienen te hebben voor de *waar-*

²⁰ Zie voorts R. BLANPAIN, "De maatschappelijke evaluatie van de dringende reden in het Belgisch arbeids- en sociaal zekerheidsrecht", *Jura Falconis*, lustrumnummer, 1974, 29-36.

¹⁹ R. BLANPAIN, o.c., blz. 53.

den, die mede ten grondslag liggen aan de rechten, die aan de werknemer in het arbeidsrecht en de sociale zekerheid werden toegekend. Verscheidene elkaar doorkruisende waarden kunnen immers worden onderkend: het garanderen van *bestaanszekerheid*, *ge waarborgd inkomen* voor de werknemer (de opzeggingsvergoeding, de vergoeding bij sluiting van de onderneming, inhoudingen op het loon, uitbetaling van commissielonen, de uitwinningsvergoeding, de groepsverzekering, de repatriëringskosten), het belonen van de *trouw aan de onderneming* (de opzeggingsvergoeding, de vergoeding bij sluiting van onderneming, de uitwinningsvergoeding, de groepsverzekering...), de *verrijking zonder oorzaak* (de uitwinningsvergoeding), het regelen van onrechtmatige *concurrentie* (concurrentiebeding), de bescherming van de *vakverenigingsactiviteit* in de onderneming (vastheid van betrekking voor de vertegenwoordigers in de vakbondsafvaardiging, de ondernemingsraad en de comités) en tenslotte de bescherming van de *moeder* (vergoeding voor moederschapsbescherming).

Een passende verhouding tussen de dringende redenen en deze waarden zou telkens dienen getoetst. Zo zou een werknemer, die om privé redenen wordt afgedankt, bv. wegens voorlopige hechtenis, niet noodzakelijk zijn rechten uit de groepsverzekering dienen te verliezen, noch zijn uitwinningsvergoeding e.a., zou hij wel aanspraak kunnen maken op het geheel of een gedeelte van een opzeggingsvergoeding...

Tenslotte zou ook met de *zwaarte* van de fout rekening dienen gehouden.

De sociale sancties in het arbeidsrecht zouden dienen gemeten naar de zwaarte van de ernstige redenen.

Buiten de verwijdering uit de onderneming en de rechtstreekse en onmiddellijke gevolgen daarvan²¹ zouden *geen automatismen* mogen spelen. Voor elke dringende reden zou dienen onderzocht of andere sociale sancties wel aangewezen zijn. Dit lijkt ons bij uitstek een taak voor de arbeidsrechtbank.

Een en ander zou als volgt kunnen functioneren: de werknemer behoudt zijn sociale rechten – met uitzondering van de verwijdering uit de onderneming en de rechtstreekse gevolgen van dien – tenzij en in de mate dat de arbeidsrechtbank, op aanvraag binnen een zeer korte termijn na de beëindiging van de arbeidsovereenkomst van de werkgever, de werknemer het genot van die rechten opzegt. De arbeidsrechtbank zou daarbij kunnen oordelen of die sociale rechten al dan niet totaal dienen behouden.

2. De concurrentieclausule

Tot nu toe bevatten alleen de wetten op de arbeidsovereenkomst voor bedienden en handelsvertegenwoordigers een *geëxpliciteerde* regeling inzake de *con-*

currentieclausule. Deze wordt nu ook in het wetsontwerp uitgewerkt voor de werklieden. Men dient een en ander grondig te overwegen alvorens zich verder op dit terrein te begeven.

Het concurrentiebeding betekent praktisch voor de bediende dat hij gedurende één jaar niet bij een concurrerende firma in *België* mag gaan werken; dit wordt in het ontwerp ook bepaald voor de *werkmán*. Het heeft tot gevolg dat een werknemer, die een bepaalde specialiteit heeft, praktisch niet van werkgever kan veranderen, tenzij hij gedurende één jaar de job die hij kent niet zou uitoefenen. Dat is onaanvaardbaar; het betekent ook dat een promotiekans, die de werknemer bij een andere werkgever krijgt definitief te loor kan gaan.

Voor de bediende kan in bepaalde gevallen de termijn langer zijn dan twaalf maanden en de hele aardbol voor de werknemer als activiteitsveld uitsluiten! Dat gevaar is groeiend gezien de groeiende internationalisatie van ons bedrijfsleven.

Deze drastische beperkingen worden zogenaamd gerechtvaardigd door het streven een billijk evenwicht te verzekeren tussen de vrijheid van arbeid enerzijds en de rechtmatige belangen van de werkgever anderzijds: hooggeschoolde werknemers zouden als het ware worden afgekocht door andere werkgevers, die een veel hogere bezoldiging zouden aanbieden. Deze motivering kan evenwel een ernstige kritiek niet weerstaan. Het is niet de concurrentieclausule die bedoelde werkgevers zullen weerhouden tot bepaalde afkoopmanoeuvres over te gaan. Inderdaad, de sanctie van het concurrentiebeding is een schadevergoeding, die door deze werkgevers dan ook wel zal worden betaald. Indien men die "kwelijke" praktijken – voor zover ze bestaan – wil ondervangen, kan men gerust naar de algemene beginselen van de oneerlijke concurrentie teruggrijpen. De werkelijke consequentie van het concurrentiebeding is wel dat de werknemer op onaanvaardbare wijze van zijn arbeidsvrijheid – die reeds in feite zo fictief is en totaal afhankelijk van de stand van de arbeidsmarkt – wordt beroofd.

Trouwens, de geheimen en de belangen van de onderneming zijn reeds meer dan behoorlijk beschermd op grond van andere regelen.

Art. 16 van het ontwerp bepaalt dat de werknemer verplicht is:

"3° zowel gedurende de overeenkomst als na het beëindigen daarvan, zich ervan te onthouden:

a) fabrieksgeheimen, zakengeheimen of geheimen in verband met persoonlijke of vertrouwelijke aangelegenheden, waarvan hij in de uitoefening van zijn beroepsarbeid kennis kan hebben, bekend te maken;

b) daden van oneerlijke concurrentie te verrichten of daaraan mede te werken".

Daarenboven stelt art. 309 van het Strafwetboek strafrechtelijke sancties op het ruchtaar maken van fabricagegeheimen door de werknemer, of de gewezen werknemer, terwijl art. 458 van hetzelfde wetboek in

²¹ Geen opzeggingstermijn, geen recht om met behoud van loon een nieuwe job te zoeken, verlies van anciënniteit, syndicale en moederschapsbescherming.

strafrechtelijke bepalingen voorziet voor wie het beroepsgeheim schendt.

De rechtmatige belangen van de onderneming worden voldoende beschermd op grond van de geciteerde bepalingen: oneerlijke concurrentie is en blijft verboden en geeft aanleiding tot schadevergoeding. Daarentegen is er geen enkele reden waarom voor de werknemer het beginsel van vrijheid van arbeid op dit stuk niet ten volle zou kunnen gelden. Concurrentieclausules dienen consequent nietig te worden verklaard.

Naast de vastheid van betrekking en de concurrentieclausule zijn er nog domeinen waar de "zekerheid" van de werknemer in belangrijke mate kan worden vergroot. We denken aan bepaalde clausules in de individuele arbeidsovereenkomsten, zoals de mogelijkheid tot *eenzijdige wijziging* van de arbeidsvoorwaarden door de werkgever; de *ontbindende voorwaarde*; we denken aan clausules, zoals de opleidingsclausule, waardoor de vrijheid van arbeid van de werknemer wordt beperkt²². Dergelijke clausules zouden *nietig moeten verklaard worden*. Men zou er ook aan kunnen denken onder bepaalde modaliteiten de *loongrenzen* af te schaffen: niet alleen omdat ze discriminerend zijn, maar ook omdat ze ten gevolge van muntontwaarding vlug aan betekenis verliezen en voortdurend dienen aangepast. Daarenboven wordt daardoor de eenvormigheid van het statuut van de werknemer bevorderd.

Besluit

Het ontwerp bevat ongetwijfeld interessante punten. De nodige wijzigingen daartoe kunnen best geschieden – zoals voorheen – door een zelfde wetsbepaling te wijzigen of in te lassen in de onderscheiden wetten; de materie van de arbeidsovereenkomsten is *onvoldoende* gerijpt naar de *eenvormigheid* toe om van een eenvormig statuut te kunnen gewagen: slechts een minderheid van de artikelen betreffen trouwens de verschillende groepen van werknemers. Het

ontwerp zelf brengt de statuten van de onderscheiden werknemers evenmin nader tot elkaar.

Meteen is duidelijk dat de enorme *kostprijs*, die een dergelijke wet veroorzaakt, niet verantwoord is, aangezien de eenvormige wet als zodanig geen wezenlijke verbeteringen voor de werknemers inhoudt. Meer nog, het ontwerp is een *sociale stap achteruit*, waar het de concurrentieclausule voor werklieden invoert en ze nog verstevigt – dus nog meer de vrijheid beperkt – voor bedienden.

Maar bovenal is het ontwerp *maatschappelijk verouderd*: op het stuk van de vastheid van betrekking, concurrentieclausule, ontbindende voorwaarde, opleidingsclausule e.a. dient het arbeidsovereenkomstenrecht fundamenteel gewijzigd. Een reden te meer om een materie, zoals die van de arbeidsovereenkomsten, die niet tot rust gekomen is vooralsnog niet te coördineren. Men coördineert niet voor het plezier van het coördineren alleen, zeker niet wanneer belangrijke wijzigingen nog verwacht mogen worden. Negatief, zou een dergelijke coördinatie eventueel de mogelijkheid voor noodzakelijke hervormingen gedurende jaren uitsluiten, aangezien er een nieuwe wet is, die men toch niet om de haverklap gaat hernieuwen.

Het ontwerp was voor velen een verrassing; ook voor de kringen van de vakbonden en van de werkgevers. Wellicht ook voor de minister. Ter gelegenheid van de laatste wetswijzigingen m.b.t. de arbeidsovereenkomsten in 1969 werd de parlementaire wens geuit tot één wetgeving te komen. Wegens administratieve problemen was het slechts mogelijk nu pas met één tekst naar voren te komen. Dat het ontwerp onder de administratie van de huidige minister aan bod kwam, is slechts toeval. Sinds 1969 werden echter reeds heel wat fundamentele hervormingen bepleit.

Zo heeft o.m. de Landelijke Bedienden Centrale concrete en precieze voorstellen geformuleerd, waarover alle bediendenorganisaties in beginsel akkoord gaan en waarvan sommige in de Nationale Arbeidsraad reeds aanhangig werden gemaakt.

We koesteren nog altijd de hoop dat de Wetgever dit ontwerp fundamenteel zal amenderen, ook al vraagt dit enige tijd. Slechts wanneer alle voorwaarden ter zake vervuld zijn is coördinatie en werkelijke eenvormigheid zinvol.

Het huidige wetsontwerp is op dit stuk een gemiste kans.

Prof. dr. R. BLANPAIN

²² Een clausule waarbij de werknemer, die in de onderneming een bepaalde opleiding geniet, zich ertoe verbindt gedurende een bepaalde periode in de onderneming te blijven en zo hij vroeger de onderneming verlaat of om dringende reden wordt afgedankt aan de werkgever een schadevergoeding moet betalen (Cass., 19 sept. 1973, R.W., 1973-74, 1389).

WET VAN 24 DECEMBER 1903 OP DE VERGOEDING VAN SCHADE TEN GEVOLGE VAN ARBEIDSONGEVALLEN. PRIVAATRECHT, SOCIAAL RECHT OF PUBLIEK RECHT?

MEDISCHE KANTTEKENINGEN BIJ HET PARLEMENTAIR VERSLAG VAN JUSTIN VAN CLEEMPUTTE

Inleiding

Mijn vroegste, feitelijke, kennismaking met de wet op de arbeidsongevallen gaat terug tot mijn studiejaren, toen ik in de Gentse Bijloke en in de witte chirurgische piste van professor Frits de Beule, de slachtoffers van arbeidsongevallen moest verzorgen, en over de grote verscheidenheid van opgelopen letsels geleerde betogen te horen en te bestuderen kreeg.

We deden ons uiterste best om de patiënten naar behoren te helpen, maar over de gevolgen die verder reikten dan wat we aan de gelaedeerde weefsels konden waarnemen, en zo goed mogelijk poogden in orde te brengen, dachten we niet dieper na.

Tot we, met de colleges van gerechtelijke geneeskunde van professor Paul van Durme, tot de conclusie kwamen dat met de meeste arbeidsongevallen een na-sleep van betwistingen over vergoedingen allerhande gepaard ging, en het tot ons besef doordrong dat voor de werknemer en zijn gezin een stuk levenstragiek daarvan het gevolg was.

De hoogleraar maakte ons wegwijs in de rol die de geneesheer te wachten staat, ten einde wettelijk voorgeschreven papieren en bewijsstukken klaar te maken, die dienen moesten om aan het slachtoffer van het arbeidsongeval de schade die daaruit voortvloeyde te vergoeden.

Het was tijdens zijn college dat Paul van Durme, met een soort van ongeveinsde schroomvalligheid, de naam van een Gents volksvertegenwoordiger, Justin van Cleemputte, uitsprak; hij bestempelde hem als de vader van de Wet op de arbeidsongevallen, en prees de wet zelf als een meesterstuk in haar soort.

Die naam is mij bijgebleven, des te meer daar hij aanknoopte met een nog andere herinnering, die van de vijfenzeventigjarige jubileumviering van St.-Barbara in 1914, toen op de speelplaats van het College, onder de prominenten een man aan onze blikken opviel, die op een gaanstok steunend, wat moeizaam voortbewoog op zijn door reuma vervormde ledematen. In de rangen van de humanioravlegels die wij waren, liep het woord Hephaistos rond, met een zinspeling op de kreupele smid van de onderwereld uit Homeros' Ilias. Toen we vernamen dat het député Justin van Cleemputte was, bonden we onze spotlust in.

Na zoveel jaren en belevingen heb ik Justin van Cleemputte teruggevonden, en ben ik op zoek gegaan naar die Wet op de arbeidsongevallen, een wet waar

de geneesheren aan te pas komen, daar hun taak tot een van de voornaamste behoort van al diegenen die bij haar toepassing betrokken worden.

De parlementaire rol die Justin van Cleemputte in het tot stand komen van die inderdaad zeer belangrijke wet met sociale inslag gespeeld heeft, ligt heel in het begin van de twintigste eeuw. Die rol mondde uit in een stel van maatschappelijke voorzieningen ten gerieve van de werknemers, een actieve bevolkingsgroep die op dat ogenblik in ons land niet tot de meest verwende behoorde.

Het mag opgemerkt worden dat de doordrijvers ter zake, veel minder onder de arbeidersvertegenwoordigers op de banken en zetels van het parlement te vinden waren; dan onder de kapitaalkrachtige en elitaire standen.

Tal van de zogenaamde sociale wetten tot verbetering en sanering van de arbeidsvoorwaarden in de nijverheid, tot bescherming van vrouwen en minderjarigen, van zwakken en verongelijkten, zijn te danken aan het initiatief van mannen met een dubbele naam of met blauw bloed in de aderen. Bij de indieners en verslaggevers van de prilste wetten met sociale weerslag uit onze wetgevende geschiedenis, zijn er heel wat die boogden op een kleine "de" in hun lange naam. Vermelden we: Orban de Xivry, Claeys-Bouúart en Houzeau de Lehaie, Baron Nyssens, Carton de Wiart, Surmont de Volsberghe, Baron van der Bruggen, Baron d'Huart.

Voorts is het 't memoreren waard dat Leopold II en het hele land, in 1890, afgezien hebben van een luisterrijke viering van het vijftientigjarig regeringsjubileum van de koning, en de sommen die voor de herdenking uitgetrokken waren, hebben besteed tot het stichten en begiftigen van een Nationale Kas van voorzorg en steun aan de slachtoffers van arbeidsongevallen.

De naam van Justin van Cleemputte staat niet in de Gotha. Diegene die hem droeg kwam uit de middenstand van de Arteveldestad (geboren op 23 juli 1842, overleden 9 januari 1926). Hij werd in 1886 tot kamerlid van de toenmalige Katholieke Partij verkozen, op grond van zekere standsaanspraken of iets in die aard, omdat hem de belangen van de boeren bijzonder ter harte gingen. Maar we stellen ons voor dat het meer zal geweest zijn op grond van een bijzondere intellectuele ingesteldheid. En laten we aannemen ook op grond van algemeen menselijke motieven, zoals in het

bijzonder werd onderstreept ter gelegenheid van zijn vijftigjarig baliejubileum in 1914¹.

I. Eerste wet op de arbeidsongevallen: Justin van Cleemputte tot verslaggever aangesteld

Het was tijdens de zitting van 12 maart 1901 dat Surmont de Volsberghe, minister van Nijverheid en Arbeid, in de Kamer het lang verwachte ontwerp van wet op de vergoeding van de door arbeidsongevallen veroorzaakte schade indiende. Het werd onthaald op bravogeroep: eindelijk, dan toch geen miskraam dit keer!

Justin van Cleemputte, onmiddellijk tot verslaggever aangesteld, diende namens de Centrale Commissie, zijn omstandig verslag op het ontwerp in op 3 november 1901: een eerbiedwaardig stuk van 154 ruime bladzijden, in het Frans en in het Nederlands, zonder de bijlagen². Er was een minderheidsnota van 48 bladzijden bij, vanwege de Luikse socialist H. Denis³. Een ander Gents aristocraat, Gerard Cooreman, oud-minister van Nijverheid en Arbeid, maakte deel uit van de Centrale Commissie.

Het verslag van Justin van Cleemputte kan men als een opmerkelijk, zelfs historisch, document in zijn soort beschouwen. Omvang en inhoud verraden een werkkraft en een bezorgdheid om volledigheid, diepgang en doelmatigheid. Het plaatst de aangelegenheid in het raam van een Europese benaarding om de arbeidsongevallen te voorkomen en de schade die eruit voortvloeit, billijk te vergoeden. Het zou leiden tot de uitwerking van wetgevende maatregelen van praktische toepassing, ten behoeve van de werknemers.

II. Nieuwe rechtsprincipes

Justin van Cleemputte zou geen jurist geweest zijn, als hij niet inzag en verzwijgen zou dat zekere beginselen van recht en rechtspraak, bij de toepassing van de ontworpen wet, nader moesten bepaald en omschreven worden, wilden zij niet voor de hoven en rechtbanken tot oeverloze betwistingen en tot cassatie leiden, waardoor een goedbedoelde opzet op de helling zou terechtkomen.

Gedeelde aansprakelijkheid, beroepsrisico, gemeenschappelijke verzekering, gedeelde vergoeding en andere begrippen meer, wachtten op een precieze definitie: een kolfje naar de hand van juristen.

Van Cleemputte ging bij de Europese wetgevende lichamen te rade, om te zien hoe men daar het probleem aanpakte. Hij noemde die staten: onze mededingers op de wereldmarkt, en met vele is België "aanverwant van ras, aard, zeden of overleveringen."⁴

Het liep uit op deze stelregel die op de legislatieve

erkenning wachtte: verdelen van het risico tussen werkgever en werknemer.

Wanneer de werkgever vanwege zijn in gebreke blijven, oorzaak is van het arbeidsongeval, loopt hij nog slechts het gevaar een gedeeltelijke vergoeding te moeten betalen (tegen welk risico hij zich voortaan verplicht verzekeren moest). De werknemer van zijn kant, zelfs wanneer hij in gebreke bevonden wordt, zal zeker zijn van een gedeeltelijke vergoeding, hij loopt niet langer gevaar niets te krijgen, doch heeft ook geen kans alles te verwerven.

Werkgever en werknemer hadden er derhalve alle twee belang bij, hygiëne en veiligheid in het uitvoeren van hun geschreven of stilzwijgende arbeidsovereenkomst na te streven.

Het ontwerp bevatte bepalingen, uitgaand van volkomen nieuwe beginselen, het was een revolutie in de maatschappelijke orde. Het was de voortzetting van sporadische inspanningen, sinds een kwarteeuw door regering en parlement ondernomen, om het land van een goed sociaal wettenbestel te voorzien. Dat streven was al in 1884 op gang gebracht door de liberale progressist en gewezen minister Charles Saintelette (1825-1898) uit Mons⁵. Wetten op de arbeidsregeling en -duur, de werkliedenbehuizing, de beroepsverenigingen, de werknemerspensioenen, de arbeidscontracten dagtekenen uit die tijd.

Alle Europese landen hadden een aangepaste wetgeving, elk volgens eigen geaardheid, tot stand gebracht. Duitsland, met Bismarck aan het hoofd, was een voorloper op dat gebied, maar men had, tot driemaal toe, de wet op 't getouw moeten zetten, voordat de Reichstag er zijn goedkeuring aan hechtte.

Tijdens de maandenlange debatten in het Belgisch parlement werd, door alle partijen, naar de Duitse sociale wetten verwezen als een toonbeeld waaraan men zich diende te spiegelen. België kwam wel achteraan, maar kon zich de ervaring van anderen te nutte maken.

De ontworpen wet bracht in hoofdzaak een vernieuwd inzicht in de begrippen "fout" en "vergoedingsplicht". Vroeger kon de werkgever slechts een vergoeding voor de opgelopen schade bekomen, indien het ongeval aan een fout bij de werkgever toe te schrijven was, een fout waarvan het bewijs in rechte moest kunnen voorgelegd worden. Met het gevolg dat de meeste werklieden-slachtoffers geen vergoeding konden bekomen, en met hun gezin op de publieke en private weldadigheid aangewezen waren.

Het was een van de meest donkere schaduwzijden van het machinisme, dat de nijverheid van de negentiende eeuw in zijn macht hield.

Daar het, in de grond, bleek dat het aan de arbeid verbonden risico aan de industrie zelf inherent was, onafscheidbaar als het ware van de samenhangende "kapitaal en arbeid" of anders uitgedrukt van "werk-

¹ *Le Bien Public*, 19-20 juni 1914, onder de titel "Législateur".

² *Parl. Besch.*, Kamer, 1900-1901, nr. 302.

³ *Ibid.*

⁴ *Parl. Besch.*, loc. cit., 5.

⁵ *Biogr. Nat.* dl. 21, 51.

gever en werknemer" kwam het billijk voor het risico, met de daaruit voortvloeiende gevolgen te doen opvangen door de twee betrokken partijen. De nieuwe wet stelde dit beginsel voorop, en zou het recht op vergoeding, voor de arbeider een zekerheid, forfaitair regelen.

Elke arbeider wordt van nu af aan vergoed voor het opgelopen ongeval, ook wanneer de schuld bij hem ligt; de vergoeding zal slechts een deel van zijn loon bedragen, in principe de helft, ook als de schuld bij de werkgever ligt. Het is een soort onderling akkoord, onbegrensd en algemeen, door de wet opgelegd, in rechte onaantastbaar, zelfs niet door een andersluidende afspraak onder de partijen.

Het was evident dat het particuliere belang nu het onderspit moest delven voor het sociale belang. Behoort het aldus geschapen nieuwe recht, tot het privaatrecht, of tot het sociaal recht? Zegt J. van Cleemputte: het komt ten goede aan de enkeling, is dus privaatrecht, maar het stoelt op een sociaal belang, en behoort deswegen tot het sociaal recht. Het aangegaan akkoord slaat alleen op de betrekkingen tussen patroon en arbeider, en blijft dus binnen de strikte door de wet bepaalde grenzen.

De door het ontwerp van wet ingevoerde wijzigingen reikten diep, en tastten oude principes aan. Privaatrecht? sociaal recht? publiek recht? Justin van Cleemputte vangt al de bezwaren op, van welke aard ook, die raszuivere juristen hem voor de voeten gingen werpen; hij is er de man niet naar om ze al te ernstig op te nemen of ze onbeantwoord te laten.

Hij vindt er een genoeg in, met een subtiele inachtneming van de vriendschappelijke eerbied waarmede men volwaardige collega's bejagent, al die bezwaren op een zijspoor te laten doodlopen, door een beroep te doen op de rechtskundige literatuur van eeuwen her, zowel als op die van de negentiende eeuw in het bijzonder. En hij concludeert: "L'erreur consiste à confondre des dispositions d'ordre privé, qui présentent un intérêt social ou public, avec le droit public."⁶

Voor iemand die slechts titularis is van een bulle van doctor in de genees-, heel- en verloskunde, en niet verder op juridische spitsvondigheden wenst in te gaan, is het klaar genoeg. Hij kan zich overigens op Justin van Cleemputte beroepen, wanneer deze tal van artikelen uit onze wetboeken aanwijst, die men krachtens hun aard zelf, zowel bij het privaat, bij het publiek, als bij het sociaal recht kan onderbrengen.

"Welk stelsel men ook uitdenke, toch zal de stipte wettelijkheid steeds onmachtig blijven om ieder verlies te vergoeden, iedere smart te lenigen, de zorg voor de zo angstvolle toekomst weg te nemen, door menig arbeidsongeval in 's werkmans gezin verwekt."⁷

Daarover ging het, dat was de grond van 's wetge-

vers aandrang. Het komt ons voor dat, zelfs voor doctor juris Justin van Cleemputte, te veel juridisme uit den boze is.

III. Medische bijdrage tot het doel van de wet op de vergoeding van de arbeidsongevallen

Het ligt voor de hand dat de medische bijdrage tot het verwezenlijken van het door de wet op de arbeidsongevallen beoogde doel, zeer groot is.

Als de rechtsgeleerden, bij monde van Justin van Cleemputte, verklaren dat de wet een bijzonder stelsel invoert, dat zij afwijkt van het gewoon recht, dat zij een uitzonderingswet is die het algemeen belang raakt, en dat zij krachtens het door haar gehuldigde stelsel van vergoeding, tot de openbare orde behoort⁸, maakt dat op de medicus niet zoveel indruk. Wat hem aangaat, en wat hij als zijn aandeel in opzet en toedracht van de wet wil behartigen, is weten wat hem te doen staat.

Een geneeskundig correcte diagnose, met volledige anamnese, is een bij de aard van het ongeval zelf horende noodzaak.

Zij dient niet alleen om de beste behandeling in te leiden, zowel als eerste hulp als bij ziekenhuisopname met een soms langdurige herstelperiode en convalescentie. Maar ook als een voorbereiding tot het bepalen van het bedrag der vergoeding van de geleden schade, hetzij in het vooruitzicht op een mogelijke wederopneming van het slachtoffer in zijn vroegere, of in een andere werkkring.

Vanaf het ogenblik van het ongeval, tot aan de afloop van alles wat zich later voordoet of kan voordoen, is het de "colloque singulier" tussen een patiënt en zijn geneesheer, die het hoofdthema uitmaakt van alles wat voor het fysisch en moreel welzijn van de patiënt gedaan wordt. Slechts in bijkomende orde komen de juristen met hun eerbiedwaardige bemoeiingen in aanmerking. De geneesheer kan het beloop van die bemoeiingen richten, in elk geval beïnvloeden in goede of in minder goede zin.

Met het oog daarop werden in de wet, onder impuls van de parlementaire verslaggever, de passende bepalingen opgenomen. Tijdens een maandenlange bespreking stond hij de regering en de debatterende verkozenen des volks ter zijde, heeft hij ze van antwoord gediend ten einde iets te verwezenlijken dat, alle menselijke onvolkomenheden ten spijt, een uitstekende wet op de vergoeding van de door arbeidsongevallen getroffen werknemers geworden is.

De Wet van 24 december 1903 "op de vergoeding der schade voortspruitende uit arbeidsongevallen" behelst 40 artikelen. In het Belgisch Staatsblad van 28-29 december van dat jaar, beslaat ze negen bladzijden tekst op twee kolommen, in het Frans en in het Nederlands. Minister van Nijverheid en Arbeid was G. Francotte.

⁶ Loc. cit., 7.

⁷ Loc. cit., Nederl. tekst.

⁸ Ibid., 10.

De wet geldt alleen voor de arbeiders in de nijverheidsondernemingen, niet voor die in de handels- of landbouwondernemingen. Dat de onderneming al dan niet gevaarlijk, onhygiënisch, schadelijk voor de gezondheid of hinderlijk is, verandert niets aan het bereik van de wet; evenmin wat de gebruikte machines, tuigen of instrumenten betreft, onverschillig door welke kracht deze bewogen worden.

Al zitten er in de wet een boel voorschriften die het aantal van de gegadigden beperken, dan is het toch duidelijk dat het de bedoeling was diegenen die in de fabrieken arbeiden, bij voorrang in bescherming te nemen.

Andere Europese landen vertonen in hun wetgeving dienaangaande een grote verscheidenheid, maar Justin van Cleemputte wil diegenen op wie de wet toepasselijk is, het grootst mogelijk aantal waarborgen op vergoeding verzekeren. Andere groepen mogen gerechtigde aanspraken op een vergoeding laten gelden, maar nu had de wetgever alleen de arbeiders in de fabrieken op het oog. De ontworpen Belgische wet zou, mutatis mutandis, aan veel meer personen ten goede komen, dan in welk ander land ook, zelfs in Duitsland.

IV. Beschrijvende analyse van de wet

De wet geeft geen definitie van wat een ongeval is, men zal zich bijgevolg ter zake moeten houden aan de gewone betekenis van het woord. Toch geeft de verslaggever een paar toelichtingen: "het ongeval is een plotselinge, ongewone gebeurtenis, en onderstelt plotselinge werking ener uiterlijke kracht."⁹

Dat er niet noodzakelijk in den beginne een trauma moet geweest zijn, doet de medicus zijn oren spitsen. Zo behoren de bedrijfsziekten, zeggen we b.v. de loodkolieken, niet tot de arbeidsongevallen, omdat de factor "plotseling" ontbreekt.

Vergoedingen wegens bedrijfsziekten maken het voorwerp uit van bijzondere wetten, niet van de onderhavige, concludeert Justin van Cleemputte namens de Centrale Commissie waarvan hij de verslaggever is. Maar als een plotselinge uitwaseming of ontsnapping van een toxische stof de werknemer treft, dan is er wel een ongeval in 't spel, hetzij het slachtoffer al dan niet voordien ziek was.

"De ontworpen wet raakt elk ongeval en elke daarvoor veroorzaakte werkonbekwaamheid, van welke aard ook. De tekst verschilt hierin met vele wetten, dat er geen spraak is van *wonden* noch zelfs van *kwetsuren*. Dus hoeft er geen gevolg van ene 'wond' te bestaan; de wet is van toepassing wanneer de schade voortkomt uit ene zenuwziekte, ene verstoring der *geestesvermogens* door het ongeval veroorzaakt; dat zal het geval zijn met ene werkster die krankzinnig werd ten gevolge van ene hevige ontploffing, waarvan zij

in de fabriek getuige was, zonder evenwel door stoom, stukken of den schok getroffen te zijn."¹⁰

De geneesheer die ooit geroepen is de oorzaak van het ongeval, of de graad van vergoeding, vast te stellen, dient dus rekening te houden met de pragmatische schakering door de parlementaire verslaggever in de betekenis en de strekking van het woord "ongeval" gelegd. Hij zal er de bedenking bij maken dat Justin van Cleemputte een scherpzinnig man was, die zich ingespannen heeft om de wetgever degelijk voor te lichten. Blijkbaar hield hij niet van halve opvattingen en halve termen, die een speling toelaten.

De conclusie van de medicus uit dat commentaar luidt, dat het aantal op vergoeding aanspraak makende patiënten niet verminderd, maar verhoogd wordt.

Eveneens vloeit daaruit voort dat het de plichtmatige taak van de geneesheer is, de door hem vastgestelde contingenties en omstandigheden van het ongeval nauwkeurig te noteren en, zo er een trauma is, dat trauma *lege artis* te beschrijven. Uit de geobserveerde bijzonderheden, waarvan de beschrijving de waarde van een gerechtelijke getuigenis heeft, kan het bedrag van de vergoeding, zowel als de duur van een convalescentie beïnvloed worden (b.v. de intensiteit van het bloedverlies, de diepte van de traumatische shock, de graad van de verbranding, de aard van de gelaedeerde delen: huidoppervlakte, spierkneuzing, zenuw- of peesafrukking, enz.). Dat een billijke schatting van de toekomstige arbeidscapaciteit daardoor bedongen wordt, hoeft geen nader betoog.

Voorts is het van even groot belang te weten, of uit te maken, hoe het ongeval gebeurd is, of de werknemer neerlag, gehurkt was of rechtop stond toen het gebeurde, of hij geen aura had, er bleek of opgezwollen uitzag, stuipen vertoonde, enz., enz... Hoe omstandiger de verklaring van de bijgeroepen geneesheer hoe beter. De kleinste details kunnen bijdragen om volledige klaarheid te scheppen.

Eisers en verweerders dienen zich, aan de hand van de beschikbare gegevens, een weg naar het vaststellen van een billijke vergoeding te banen; de geneesheer is meestal de enige om ze voor te lichten.

Wanneer men het parlementair verslag van Justin van Cleemputte leest, en er de bedenking bij maakt dat het wetgevend document uit 1901 dagtekent, en weldra vijftien jaar oud is, kan men de indruk niet wegwerken dat de rapporteur een heroïsche inspanning gedaan heeft, om alles op te vangen en te belichten wat bij zo'n belangrijke materie om de hoek komt kijken.

En op welke merkwaardige manier, in een duidelijke taal. Niet met ronkende volzinnen als een pleitende Cicero, maar als een kritische analenschrijvende Tacitus. Wanneer men, na een kapittel van dat verslag, het blad omslaat, is men rijker aan begrip en een eind

⁹ *Parl. Besch., Kamer, 1900-1901, nr. 302, Ned. tekst.*

¹⁰ *Loc. cit.* De cursivering van enkele woorden komt in de tekst zelf voor.

verder meegenomen in een massa van criteria, motieven en consideransen, die eerst zonder uitkomst leek, doch geleidelijk opklaart en een uitsluitsel biedt.

Een medicus die weinig thuis is in dat soort juridische pennevruchten doch, beroepshalve, in concreto iets te maken heeft, of had, met arbeidsongevallen en hun fysische en morele componenten, voelt zich niet dapper wanneer hij nadenkt over de studie die zo'n verslag zal voorafgegaan zijn, en de energie door één man opgebracht om dat stuk neer te schrijven. Op een kleine acht maanden was het klaar.

In de loop van een negenjarig mandaat heb ik heel wat parlementaire verslagen aangehoord en gelezen, o.m. die over de grondwetsherziening, maar ik kan mij niet verhelen dat er geen zo pregnant ad rem was, zo compact zonder saai of herhalend te zijn, als dat stuk van 154 bladzijden van de hand van Justin van Cleemputte. Wie ingelicht wil zijn over de status quaestionis van de arbeidsongevallen, over hun juridische en wetgevende benadering in 1901-1903, vindt daar de kern en de inhoud van het hele probleem.

Nog even een summiere opsomming van enkele bij de rechtsbeschikking van de ongevallenvergoeding voorkomende situaties. Zij mogen al bewijzen hoe omvattend de aangelegenheid was, en hoe het de verslaggever gelukt is niets aan de wetgever te onthouden.

Zware of lichte fout, in de zin van het Burgerlijk Recht. Opzet in het veroorzaken van het ongeval, sluit het recht of vergoeding uit. Bewijsplicht. Arbeids-overeenkomst in de zin van de Wet van 10 maart 1900. Beroepsrisico en zijn omvang. Arbeidsongeschiktheid voortvloeiend uit het ongeval. Voorwaarden van de minimumduur van die ongeschiktheid. Voorwerp en grenzen der vergoeding bij akkoord. Rechthebbenden wanneer het slachtoffer overlijdt.

V. Vergoedingen

Het hoofdstuk van de vergoedingen is een grote brok in het verslag van Justin van Cleemputte. Zodra de geldelijke aanspraak van de betrokken partijen komt aanzetten, is het immers van het allergrootste belang alle punten aan te scherpen, want het is duidelijk dat daar de oorsprong ligt van bedilling en touwtrekkerij nopens de wisselvalligheid in de evolutie van de door het ongeval veroorzaakte letsels.

Om, als het ware, de geneesheer een helpende hand naar zijn opdracht ter zake toe te steken, poneert de verslaggever een duidelijke regel. "Dient de vergoeding bepaald voor de gevolgen van het ongeval met het oog op den graad der arbeidsonbekwaamheid, zo komen enkel in aanmerking de vergoedingen verschuldigd voor de *rechtstreekse en onmiddellijke gevolgen van de ongevallen*. Niet de oorzaak der kwaal, maar wel het wezenlijk gewicht van het werkelijk gevolg van het ongeval, dient juist bepaald."¹¹

Om deze belangrijke stelling kracht bij te zetten, ver-

wijst J. van Cleemputte naar verklaringen in het Franse parlement afgelegd, als naar zoveel nuttige ervaringen die de zijne konden zijn. Het opgangmakende boek van Adr. Sachet *Traité théorique, et pratique de la législation sur les accidents de travail* (1889) was daarbij, voor de zoveelste keer, een vaste bodem, die voor Justin van Cleemputte dezelfde betekenis heeft als het steunpunt voor Archimedes had, toen hij de aardbol wilde bewegen.

Nog zo iets waar verzekering en verzekerden, werkgevers en werknemers tegenover elkander opgesteld staan, en waar de geneesheer meer dan de rechtbanken het beslissend woord zal spreken, is de algehele of de gedeeltelijke, de bestendige of de tijdelijke ongeschiktheid tot werken. En hoe lang dat tijdelijke duren zal, en wat er van het gedeeltelijke te verwachten is.

Aan duidelijkheid biedt een wet in die gevallen nooit te veel. Wanneer daarover de standpunten vastgesteld zijn, is de toepassing van de schalen van de vergoeding of rente maar een koud kunstje. Dit alles vraagt Justin van Cleemputte, in het eindprodukt van bespreking en amendement, als definitieve wetsartikelen op te nemen.

De geneesheren worden door haar art. 5 bij de Wet van 24 december 1903 professioneel betrokken. Als de werkgever op zijn kosten een medische en farmaceutische dienst ten gerieve van zijn personeel heeft ingericht, heeft de werknemer geen vrije keus van geneesheer en apotheker. In de andere gevallen heeft hij wel die vrije keus. Zes maanden lang is de ondernemingschef verplicht de dokters- en apothekerskosten te betalen, die door het ongeval veroorzaakt werden. Men wist waaraan zich te houden.

VI. Verplichte verzekering. Parlementaire behandeling in de Kamer

De wet op de arbeidsongevallen zou in haar doel te kort geschoten zijn, als ze niet een deel van haar bepalingen zou besteed hebben aan het ontwerpen van een verplicht verzekeringsstelsel dat de werknemer, zowel als de werkgever ten goede komt. Het zijn als zoveel hoofdstukjes uit de preventieve geneeskunde. De wet legt in dat verband de plichten van beide partijen vast. Nadrukkelijk werd naar het Duitse voorbeeld verwezen.

In het hoofdstuk van de vergoedingen wordt, expressis verbis, verklaard dat de nieuwe wet in geen dele iets afdoet aan de algemene regelen van de burgerlijke aansprakelijkheid, wanneer het ongeval opzettelijk door het ondernemingshoofd veroorzaakt werd.

Men zit daarmee volop in het privaatrecht, al ontkent niemand dat sociaal geïnspireerde overwegingen de drijfveer waren van de wet, die een van de voorname is van de door het gemeenschapsmotief zo sterk getekende negentiende eeuw.

Het verslag van Justin van Cleemputte, dat ging tot

¹¹ Loc. cit., 72, Ned. tekst.

basis dienen voor een parlementaire bespreking die beloofde lang, diepgaand en hartstochtelijk te worden, stond op 5 november 1901 ter beschikking van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, waarvan de rapporteur lid was en waar de behandeling zou beginnen. Vanwege allerlei politieke wederwaardigheden, o.m. parlamentsontbinding, kon de bespreking pas veertien maanden later aangevat worden.

In die tussentijd hadden de Centrale Commissie noch de verslaggever stilgezeten. Er waren niet minder dan 124 amendementen op de oorspronkelijke tekst van het wetsontwerp ingediend. De Centrale Commissie had ze allemaal, in aanwezigheid van de minister van Nijverheid en Arbeid, onder ogen genomen. Het eindresultaat werd in een bijgevoegd verslag van 43 bladzijden door Justin van Cleemputte samengevat¹².

Veranderingen die de grond van het ontwerp raakten, waren er niet. In hoofdzaak waren het voorstellen tot wijziging van vergoedingsschalen, carentietijden, enz... Op enkele daarvan ging de Regering in. Er was ook een minderheidsnota van de socialist H. Denis uit Luik. Beide stukken droegen het stempel van dezelfde degelijkheid, die de oorspronkelijke documenten uit 1901 al kenmerkte.

In de Kamer van Volksvertegenwoordigers begon de behandeling op 28 januari 1903, met een uiteenzetting van de minister van Nijverheid en Arbeid G. Francotte, die Surmont de Volsberghe was opgevolgd.

Die uiteenzetting was een hulde aan al diegenen die zich sinds jaren hadden ingespannen, zodat het ontwerp thans in de kortst mogelijke tijd kon goedgekeurd worden. De minister vertolkte de mening van parlement, van pers, van alle erbij betrokken instanties toen hij verklaarde dat Justin van Cleemputte met zijn verslag de grootste verdienste toekwam, omdat hij de heren wetgevers klaar gesneden brood had aange-recht.

Met een historisch overzicht over het ontstaan en de ontwikkeling van een aangelegenheid die over heel Europa veel geesten in een spannende verwachting hield, besloot de minister zijn betoog. Het was al doorspekt met bloemrijke onderbrekingen vanwege zulke rumoerige tenoren als Paul-Emile Janson en Emile Vandervelde.

De bespreking in de Kamer duurde tot 16 juli 1903, toen de eindstemming kwam. Zij had 48 zittingen, geheel of ten dele, in beslag genomen. Het aantal voorgelegde amendementen was tot meer dan tweehonderd aangegroeid, en tweemaal werd het ontwerp, voor bijwerking, naar de Centrale Commissie teruggezonden, op verzoek van Baron de Brocqueville.

Onder de kamerleden kan men er geen enkele vinden die niet is tussenbeide gekomen¹³. Justin van Cleemputte zelf kwam 47 maal aan het woord, om toelichtingen te verschaffen, standpunten in te nemen,

amendementen te doen verwerpen of aanvaarden, enz... Minister Francotte kwam 69 maal tussenbeide. Voorzitter Schollaert verliet twee maal zijn zetel, om zich in het debat te mengen. Charles Woeste, een keffertje die in alle debatten de voorste was, nam 18 maal het woord, de Gentse socialist Edw. Anseele vijfmaal, Adolf Daems ook vijfmaal, en de boer-député Van Brussel uit Stekene driemaal, telkens in 't Nederlands. Deze had graag de voordelen van de wet op de landbouwondernemingen toepasselijk gezien, maar was tegen elke vorm van verplichte verzekering der werkgevers gekant.

Het ontwerp van wet, waaraan Justin van Cleemputte zoveel vlijt en werk had besteed, werd op 16 juli 1903 goedgekeurd: 128 kamerleden op 166 namen deel aan de stemming, 71 antwoordden ja, 57 onthielden zich, er waren geen neen-stemmers.

De linkerzijde stemde niet tegen omdat de wet aan de werklieden ten goede kwam, doch men oordeelde dat ze zoveel tekorten vertoonde dat men niet volmondig ja kon zeggen.

De rechterzijde stemde ja. Pastoor A. Daems onthield zich; ten eerste omdat de aan de getroffen werknemer toegekende vergoeding, de helft van zijn loon, onvoldoende en bespottelijk laag was, vooral voor de Vlaamse werkman die geen twee frank per dag verdient; ten tweede omdat de wet aan de kleine patroons al te zware en ruïneuze verplichtingen oplegde; ten derde omdat de tussenkomst van staatswege volstrekt ontoereikend was.

Meer dan zeventig jaar na het debat, is de lectuur van die hartstochtelijke betogen, in acht genomen de onmisbare metagenetische transsubstantiatie die vandoors bij deze specifieke welsprekendheidstornooien hoort, nog altijd een onlijdelijk tijdverdrijf.

Van geen enkele der redenaars kan gezegd worden, dat hij niet aan de zijde van de getroffen werknemers stond, of hun het billijke recht op vergoeding betwistte. De sociale noodzaak was al te schrijnend, ofschoon er altemets gepoogd werd het motief, door opportunistische beschouwingen, van zijn hoofddoel af te leiden.

Tot zijn eer dient gezegd dat Justin van Cleemputte zulk spel niet meespeelde. Zo de geboren wetgever die hij was, zich ingespannen heeft om de teksten goed en duidelijk te formuleren, was het altijd met het doel de zwakkere broer de grootst mogelijke rechtszekerheid te garanderen, opdat bij eventuele vorderingen de rechtsregels op de juiste wijze zouden kunnen nageleefd worden.

Scherper dan Minister Francotte het deed, heeft J. van Cleemputte met een sierlijke openheid de stroom van amendementen die de Kamer hem maanden lang voor de voeten wierp, opgevangen en van hun rechtsgronden ontdaan. Te allen prijze heeft hij het ontwerp van wet gebracht waar hij het hebben wilde, en daarvoor zijn politieke medestanders soms voor schut laten staan. Hij wist dat de wet niet vol-

¹² *Parl. Besch., Kamer, 1902-1903, nr. 132.*

¹³ *cfr. Parl. Hand., Kamer, 1902-1903; alfabetische lijst van de tussenkomsten.*

maakt was, maar door naar volmaaktheid te streven, zou een allerdringendste oplossing ten detrimente van de werknemers uitgebleven zijn.

De door Justin van Cleemputte meesterlijk door de Kamer geloodste wet was nu klaar, om naar de Senaat voor nadere behandeling overgezonden te worden.

VII. Behandeling van de wet in de Senaat

De door de Kamer van Volksvertegenwoordigers goedgekeurde wet werd dadelijk, na de parlementaire vakantie, op de werkagenda van de Senaat geplaatst. Ze kwam ter bespreking op 1 december 1903.

Verslaggever, namens de verenigde Commissies van Justitie en van Nijverheid en Arbeid van de Senaat, was een man uit de Gentse zakenkringen Alfred Claeys-Bouúaert. Minder een gelukkig toeval, dan de bevestiging van een algemeen erkende bevoegdheid, dat het juist twee Gentenaren waren die, elk in hun wetgevend lichaam, de hoofdrol toegewezen kregen. En schitterend speelden.

Justin van Cleemputte en Alfred Claeys-Bouúaert, een sociaal tweespan van beproefde juridische waarde, de ene de onbetwiste kapitein, de andere de eerste stuurman aan boord. Zo moest het ontwerp veilig de haven bereiken. Minister was steeds G. Francotte.

Het verslag van A. Claeys-Bouúaert was geen duplicaat van het magistrale stuk van Justin van Cleemputte, doch een trouw relaas van alles wat zich in de Kamer van Volksvertegenwoordigers had afgespeeld, met een verhelderend commentaar bij de diverse hoofdstukken van het ontwerp.

Het bedraagt dertig bladzijden, kleine tekst op twee kolommen¹⁴, en geeft in een notedop het essentiële weer uit het verslag van zijn collega volksvertegenwoordiger.

Uit dien hoofde is het stuk van een heel ander gehalte. Het was de bedoeling niet een duplicaat van Justin van Cleemputte te brengen, het mocht evenmin de indruk wekken een plagiaat te zijn, en kon ook geen surrogaat zijn. Het bleef bij zijn taak een relaas te zijn, dat de senatoren voorbereidde en gunstig stemmen moest, om het geheel goed te keuren, zonder wijziging.

Aldus geschiedde. Na acht vergaderingen was de Senaat klaar. Begonnen op 1 december 1903 was de behandeling op 17 december afgelopen, en had de eindstemming plaats. Geen enkel amendement werd aanvaard, en de tekst van de Kamer werd *ne varietur* goedgekeurd.

Van de 110 senatoren waren er 82 aanwezig: 65 zegden ja, 7 onthielden zich. Deze laatsten gaven voor hun onthouding dezelfde reden op als hun collega's uit de Kamer: de wet bracht wel een belangrijke lotsverbetering voor een groot aantal landgenoten, doch zij bevatte ook zoveel onvolkomenheden, dat een geestdriftig ja niet door de beugel kon.

De koninklijke handtekening werd geplaatst op 24 december 1903, en de wet in het *Belgisch Staatsblad* van 28-29 december afgekondigd.

VIII. Slotbeschouwingen

Een glorieus eindpunt was bereikt. Een niet minder glorieuze inspanning werd bekroond. In geen geringer maat was het een glorieus keerpunt in de verwerkelijking van een stuk sociale doctrine.

Het was ook op het gebied van de openbare gezondheidszorg een belangrijke realisatie, want dank zij die wet zou de lichamelijke invaliditeit onder een grote bevolkingsgroep gevoelig afnemen. Was het geen zegen als het aantal kreupelen en gehandicapten verminderde? Dat de slachtoffers van de arbeid als verongelijken achterblijven, is een blaam voor de samenleving die daarvoor geen oplossing zoekt.

Van nu af aan kon ons land, zonder uit de toon te vallen, meepraten wanneer de grote maatschappelijke problemen ter sprake kwamen. De wet was een stap in de goede richting naar het waarmaken van die "nieuwe dingen", waarvan Paus Leo XIII in de aanhef van een zijner zendbrieven gesproken had.

Over het hoe van de geruisloze, zowel als van de stille groei van het humane streven dat aan alles ten grondslag ligt, is het eind van de dissertaties nog niet in het zicht. Maar de twintigste eeuw was ingezet met een wettelijke regeling, die de goede betrekkingen van werknemers en werkgevers bevorderde, een winstpunt voor de sociale vrede en de algemene welvaart.

Dat de geneesheren in de toepassing van die betrekkingen vaak op de tweesprong staan, behoort tot de evidente consequenties van het hele gegeven. Door de actieve medewerking van de geneesheren zal een wet op de vergoeding van de door de arbeidsongevallen veroorzaakte fysische en morele schade metterdaad efficiënt worden.

Voorts kan niet ontkend worden dat de wet van 1903, door de specifieke arbeidsgeneeskundige aspecten en verantwoordelijkheden zo opzettelijk en zo precies te hebben laten meespreken, de impuls is geweest die, binnen het raam van de professionele en wetenschappelijke praktijk, de arbeidsongevallengeneeskunde tot een volwaardig medisch specialisme heeft helpen maken.

Zonder het aandeel van anderen in het verwezenlijken van een lang gekoesterde hoop te willen verminderen, zal men ermee akkoord gaan dat de hoofdrol in de eindopvoering door de Gentse volksvertegenwoordiger Justin van Cleemputte werd gespeeld. Zijn bijdrage was overwegend en het meest merkbaar, hij heeft de medespelers in zijn spoor meegezogen en naar zijn hand gezet.

Uitstekend op zijn taak door een zeventienjarig mandaat in de Kamer voorbereid, bereikte Justin van Cleemputte met die wet het hoogtepunt van een parlementaire activiteit, die gekenmerkt was door rechtskundige onderlegdheid en bezorgdheid met het lot van

¹⁴ *Pasinomie*, 4° reeks, nr. 38, 295-324.

de werklieden aan wier welzijn hij zich zeer gelegen liet liggen.

Op geen enkele andere van de sociale wetten waarin hij voordien was gemoeid geweest, of na 1903 nog gemoeid werd, was de stempel van zijn persoonlijkheid, zowel ideëel als naar de vorm, zo diep ingedrukt.

Op het stramien van het verslag dat hij opstelde tot inleiding van het parlementaire debat, waaruit de wet uiteindelijk gegroeid is, heeft hij, zonder vertoon van enig gevoel, maar met goed geïnspireerde doortraptheid het spel van een volbloed jurist voortspelelend, de weg naar het einddoel gebaand en de anderen, zonder feil, op die weg gezet.

Opvallend juist heeft het *Journal de Bruxelles* van 17 juni 1914 het parlementaire werk van de Gentse volksvertegenwoordiger gekarakteriseerd. "Sans vouloir médire des parlementaires, on peut bien trouver qu'ils ont souvent plus d'éloquence que de science, et plus de passion politique que de zèle à confectionner de bonnes lois. Mais c'est justement à raison de cette décadence qui menace le parlementarisme que nous devons être heureux, que nous devons être fiers de pouvoir saluer dans la personne de M. Van Cleemputte le type du législateur consciencieux, savant, actif, tout entier à sa mission qui est la première de toutes, ne sacrifiant jamais le fond à la forme, assumant de préférence les tâches les plus longues, les plus utiles, c'est à dire précisément celles que ne récompensent guère les succès à fracas.

Le travail parlementaire fourni par M. Van Cleemputte est vraiment imposant. Abordant tour à tour le droit public, le droit administratif, le droit pénal, le droit civil, le droit commercial, le droit international, l'infatigable député-juriconsulte n'a laissé passer aucune discussion sérieuse, sans y apporter le tribut de ses lumières, de son expérience et de sa vaste érudition. En fouillant une collection de la "Pasinomie" ou des "Documents Parlementaires", on rencontre à tout moment ses rapports, puissant et fouillés, dont plusieurs ont l'importance de vrais volumes... Rappelons aussi que deux rapports admirablement étoffés et cinq mois de discussion publique assidue lui permettent assurément de revendiquer la part du lion dans la loi du 24 décembre 1903 sur la réparation des accidents de travail".¹⁵

IX. Wet van 10 april 1971 op de arbeidsongevallen

In verloop van jaren werden de bepalingen van de Wet van 24 december 1903 bijgewerkt. Telkens werd daarbij verwezen naar de begindatum van de wetgeving op de vergoeding van de schade ten gevolge van arbeidsongevallen.

De laatste, en voornaamste, herbronning van de hele aangelegenheid, inclusief een grootscheepse omschrij-

ving en regeling van alles wat zich naar aanleiding van een arbeidsongeval kan voordoen, bracht de Wet van 10 april 1971.

Ze behelst 106 artikelen, in plaats van de initiale 40 bij Justin van Cleemputte. Ook zij werd grondig voorbereid, o.m. door de Nationale Arbeidsraad en door de Raad van State. Zij werd boven de doopvont gehouden door de minister van Sociale Voorzorg, de Gentse volksvertegenwoordiger Plac. de Paepe.

In de bespreking van haar artikelen, merkt men hoe het accent verschoven was, en het geheel een ander uitzicht bood dan ten tijde van haar voorgangster en oerbeeld uit 1903. De nieuwe wet werd eenparig, zonder één onthouding, door het Parlement goedgekeurd¹⁶.

Met zes zittingen was het debat afgelopen, vier in de Senaat waar de wet eerst in behandeling werd genomen, en twee in de Kamer. De inleidende verslagen waren een mager beestje, zelfs geen afkooksel van wat Justin van Cleemputte in 1903 presteerde. Zijn naam werd in de bespreking geen enkele maal genoemd, precies alsof hij niet bestaan had. En toch was de jonge wet een voortzetting van de zijne.

De taak aan de geneesheer door de Wet van 10 april 1971 toebedacht, is niet geringer dan in die van 1903. Een eerste studie daaraan gewijd in het maandblad van het Vlaams Geneesheren Verbond, zal er voortgezet worden¹⁷.

Postscriptum

Omdat ik tijdens een geneeskundige carrière, die naar de vijftig jaar loopt, in mijn beperkt professioneel specialisme, met arbeidsongevallen toch een zekere ervaring had, en het in mijn aard ligt een beroepsactiviteit die ten eind is, kritisch te overzien, heb ik mij aan 't schrijven van deze medisch getinte kanttekeningen gezet.

Herinneringen waarvan de ene tot 1914, en de andere tot 1925 teruggaan, waren daartoe de aanleiding. Ik heb Justin van Cleemputte maar eens gezien, en heb toen vernomen wie hij was. Meer dan tien jaar later heeft mijn professor in de forensische geneeskunde, Paul van Durme, een man met een bijzonder inductievermogen, ons op de naam en het oeuvre van de Gentse volksvertegenwoordiger attent gemaakt.

Paul van Durme was allermint een laudator temporis acti en ging niet op in personencultus, maar hij had de gave van elk auteur de authentieke betekenis te onderkennen. Hij hulde zich in een soort mystieke distinctie, wanneer hij 't werk van Justin van Cleemputte in het licht stelde.

Eén keer slechts heeft hij die naam vermeld. We waren erdoor getroffen vanwege zo'n nuchter man, dat het indruk maakte. Een indruk die hier, in 1974, nog tot uiting komt.

Prof. dr. L. ELAUT

¹⁵ Dit artikel van het *Journal de Bruxelles* werd overgenomen door *Le Bien Public* van 19-20 juni 1914, ter gelegenheid van het vijftigjarig doctor-jurisjubileum van J. van Cleemputte, onder de veelzeggende titel *Un législateur*.

¹⁶ *Pasinomie* 1971, 471; *Parl. Hand.*, Senaat, 9, 10, 11, 16 februari 1971; *Kamer*, 31 maart, 1 april 1971.

¹⁷ K. AUROUSSEAU, *Periodiek*, maart 1974, 101.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

VAKANTIEKAMER - 21 AUGUSTUS 1974

Eerste voorzitter : de h. Louveaux

Raadsheer-verslaggever : de h. Cluson

Advocaat-generaal : de h. Velu

Verkeer—Richtingsverandering—Tegenliggend verkeer niet hinderen.

Krachtens art. 25, 3, van het Wegverkeersreglement is de bestuurder die van richting wil veranderen, slechts gehouden tot de regel het tegenliggend verkeer niet te hinderen, indien dit verkeer normaal is.

Laruelle e.a. t/ Monix e.a.

Gelet op het bestreden vonnis, op 11 januari 1974 in hoger beroep gewezen door de Correctionele rechtbank te Luik ; (...)

B. In zoverre de voorzieningen gericht zijn tegen de beslissingen op de rechtsvordering door het openbaar ministerie ingesteld tegen de eisers :

Over het enige middel afgeleid uit de schending van de artikelen 25, lid 3, van het koninklijk besluit van 14 maart 1968 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer, 67 van de wet betreffende de politie over het wegverkeer, gecoördineerd bij koninklijk besluit van 16 maart 1968, 418 en 420 van het Strafwetboek, 1382, 1383 en 1384 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat, om zijn beschikkend gedeelte zowel met betrekking tot de strafvordering tegen de eisers als met betrekking tot de civielrechtelijke vordering van eiser te rechtvaardigen, het bestreden vonnis beslist enerzijds "dat al bleef er voor de wagen bestuurd door François Monix een doorgang van drie meter, waarop de eerste rechter wees, Laurelle echter, door op de rijstrook te rijden die aan François Monix was voorbehouden, voor deze een hindernis heeft opgeleverd ; dat aldus de overtreding van artikel 25, lid 3 van het koninklijk besluit van 14 maart 1968 tegen hem bewezen is en anderzijds dat "de getuige Venturi de snelheid, waarmee François Monix reed op het ogenblik dat hij het kruispunt opreed, raamt op meer dan 80 kilometer per uur ; dat gelet op de omstandigheden die snelheid overdreven was en dat aldus de te zijnen laste gelegde feiten eveneens bewezen zijn" ;

terwijl, eerste onderdeel, ten bewijze ervan dat artikel 25, lid 3 van het reglement op de politie van het wegverkeer werd overtreden, vereist is dat de rijgedraging van de tegenligger normaal is, zodat bij ontstentenis hiervan de bestuurder die van richting wil veranderen, de regel niet moest naleven het tegenliggend verkeer niet te hinderen of te belemmeren ; door met betrekking tot de eerste verweerder, die uit de tegenovergestelde richting kwam gereden, de overtredingen van de artikelen 15 en 27 van genoemd verkeersreglement onder de verzwarende omstandigheid die is bedoeld in artikel 29 van

de wet gecoördineerd bij het koninklijk besluit van 16 maart 1968 bewezen te achten, het bestreden vonnis vaststelt dat de rijgedraging van die bestuurder, die uit de tegenovergestelde richting kwam gereden, niet normaal was ; derhalve de beschikking van het vonnis op de strafvordering ingesteld tegen de eisers en bij wijze van corollarium op eisers civielrechtelijke vordering alle wetsbepalingen schendt die in het middel zijn vermeld, behalve artikel 97 van de Grondwet ;

tweede onderdeel, het tegenstrijdig is enerzijds vast te stellen dat de eerste verweerder, die uit de tegenovergestelde richting kwam gereden, niet normaal reed en anderzijds eiseres te veroordelen om het normaal verkeer van die bestuurder te hebben gehinderd (schending van artikel 97 van de Grondwet) :

Overwegende dat het vonnis enerzijds beschouwt dat de overtredingen van de artikelen 418 en 420 van het Strafwetboek en 25, 3 van het wegverkeersreglement tegen eiseres bewezen zijn, op grond dat "al bleef er voor de wagen bestuurd door François Monix (de eerste verweerder) een doorgang van drie meter..., Laurelle echter, door op de rijstrook te rijden die aan François Monix was voorbehouden, voor deze een hindernis heeft opgeleverd" en anderzijds beslist dat die verweerder zijn voertuig heeft bestuurd met overdreven snelheid gelet op de omstandigheden ;

Overwegende dat krachtens artikel 25, 3 van het wegverkeersreglement de bestuurder die van richting wil veranderen, slechts gehouden is tot de regel het tegenliggend verkeer niet te hinderen, indien dit verkeer normaal is ;

Dat, door ten deze te wijzen op de rijfout van de eerste verweerder en door die rijfout nauwkeurig te omschrijven, de rechter impliciet, doch noodzakelijk heeft aangenomen dat de verweerder die uit de tegenovergestelde richting kwam gereden, door die rijfout te begaan, niet normaal reed ;

Dat het middel derhalve gegrond is ;

C. In zoverre de voorzieningen gericht zijn tegen de beslissingen :

1) op de civielrechtelijke vordering die door eiser tegen de eerste twee verweerders is ingesteld ;

Overwegende dat de vernietiging van de beslissing op de rechtsvordering ingesteld door het openbaar ministerie de vernietiging meebrengt van de beslissing op de civielrechtelijke vordering, welke laatste beslissing het gevolg is van de eerste ;

2) op de civielrechtelijke vorderingen die door de tweede en de derde verweerder tegen de eisers zijn ingesteld ;

Overwegende dat de eisers bij akte, die ter griffie op 30 april 1974 werd ingediend, hebben verklaard afstand van hun voorziening te doen ;

Overwegende dat de afstand van de voorzieningen die zijn gericht tegen de niet definitieve beslissingen op de civielrechtelijke vorderingen die door de tweede en de derde verweerder zijn ingesteld, geen berusting in die beslissingen impliceert ;

Dat de hierna uitgesproken vernietiging van de beslissing op de rechtsvordering van het openbaar ministerie

zich derhalve uitstrekt tot voornoemde niet definitieve beslissingen die door dezelfde nietigheid zijn aangetast ;

Om die redenen,

Decreteert de afstand van de voorzieningen van de eisers voor zover zij gericht zijn tegen de beslissingen op de civielrechtelijke vorderingen die tegen hen zijn ingesteld door de tweede en de derde verweerder ;

Vernietigt het bestreden vonnis, behalve voor zover het uitspraak doet op de rechtsvordering die door het openbaar ministerie is ingesteld tegen de eerste en de tweede verweerder, het beslist dat de eerste verweerder een rijfout heeft begaan en het gedeelte van de aansprakelijkheid van die verweerder ten minste op de helft vaststelt ;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de gedeeltelijk vernietigde beslissing ;

Veroordeelt de eisers in de kosten van hun afstand alsmede in een vierde van de andere kosten en de verweerders in drievierde van deze kosten ;

Verwijst de aldus beperkte zaak naar de Correctionele rechtbank te Hoei, zitting houdende in hoger beroep.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 26 SEPTEMBER 1974

Voorzitter : de h. Perrichon

Raadsheer-verslaggever : Baron Vincotte

Advocaat-generaal : de h. Ballet

Advocaat : mr. Van Ryn

1. Dading—Begrip—Wederzijdse toegevingen— 2. Gerechtskosten—In het ongelijk gestelde partij.

1. Dading is een wederkerige overeenkomst tussen partijen die elkaar wederzijds toegevingen doen om een geschil te beëindigen of te voorkomen.

Het bestaan van die toegevingen hangt niet af van de erkenning door een van de partijen van de gegrondheid van de aanspraken van de andere.

De betaling van een geldsom aan een medecontractant die als tegenprestatie afstand doet van zijn overige litigieuze aanspraken of van die welke dat kunnen worden, kan op zichzelf eventueel een toegeving zijn.

Wanneer een derde, die geen partij is in de overeenkomst, geen afstand van zijn rechten doet, verbindt zulks evenmin dat de partijen in die overeenkomst wederzijds toegevingen doen over de rechten en aanspraken van een van hen.

2. Wanneer twee partijen door twee andere partijen gedagvaard zijn, maar tegen elkaar geen conclusie genomen hebben en er dus tussen hen geen geding bestond, kan de rechter een van hen, die niet in het ongelijk gesteld wordt in een geding tegen de andere, niet wettelijk veroordelen in een gedeelte van de kosten die de andere gemaakt heeft.

Bero t/ N.V. Eurobel e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 5 februari 1973 door het Hof van beroep te Brussel gewezen ;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van

de artikelen 1134, 1319, 1320, 1322, 2044, 2052 en 2053 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest, met overneming van de gronden van de eerste rechter, de door eiser tegen de rechtsvordering van de eerste verweerder opgeworpen exceptie van dading verwerpt, die rechtsvordering ontvankelijk verklaart en die beslissing rechtvaardigt door de overweging, enerzijds, dat de bepaling van de litigieuze kwitanties dat "elke betaling door Eurobel wordt gedaan zonder erkenning van aansprakelijkheid" en niet "nadelig kan zijn voor de eventuele rechten van haar verzekerde", impliceert dat één der wezenlijke bestanddelen van de dading, namelijk het bestaan van wederzijdse opofferingen, ontbreekt, aangezien de eerste verweerder niets erkent en haar verzekerde al zijn eventuele rechten behoudt, en, anderzijds, dat het feit dat de betalingen niet krachtens een dading zijn verricht nog duidelijker volgt uit de bewoordingen van de kwitantie van 29 april 1970 waarvan artikel 7 bepaalt dat zij wordt afgegeven voor rekening van wie het aangaat, wat onzekerheid laat bestaan omtrent de identiteit van één van de partijen in de dading,

terwijl, eerste onderdeel, hoewel elke dading wezenlijk wederkerige toegevingen vereist, het arrest echter niet wettelijk kon beslissen dat dit essentiële bestanddeel van de dading in het onderhavige geval ontbrak, door te steunen op de omstandigheid dat de door eiser ontvangen betalingen, volgens de bewoordingen zelf van de litigieuze kwitanties, verricht werden zonder erkenning van aansprakelijkheid door de eerste verweerder en onverminderd de eventuele rechten van haar verzekerde ; enerzijds, een dading immers op zichzelf geen erkenning door de partijen impliceert van de gegrondheid van de rechten of aanspraken die zij respectievelijk doen gelden en dus evenmin een erkenning van aansprakelijkheid wanneer de dading betrekking heeft op de vergoeding van schade ten gevolge van een ongeval (schending van de artikelen 1134, 2044, 2052 en 2053 van het Burgerlijk Wetboek) ; anderzijds, eiser in zijn voor de rechters in hoger beroep genomen conclusie geenszins betoogd heeft dat de verzekerde van de eerste verweerder partij was in de aangevoerde dading, maar enkel dat deze dading tussen hemzelf en de verzekeringsmaatschappij was aangegaan (schending van de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek) ; waaruit volgt dat het bestreden arrest, door te beslissen dat de tekst zelf van de litigieuze kwitanties het bestaan van wederzijdse opofferingen en bijgevolg van een dading uitsloot, het begrip dading zelf geschonden heeft en de bewijskracht miskend heeft zowel van eisers conclusie als van de kwitanties waarop deze zich beroept (schending van alle in het middel vermelde wetsbepalingen) ;

tweede onderdeel, de clause van de kwitantie van 29 april 1970 die vaststelt dat de door eiser ontvangen betaling verricht werd voor rekening van wie het aangaat, vreemd is aan het determineren van de partijen in de aangevoerde dading, zij alleen dient om aan de eerste verweerder een eventueel verhaal toe te kennen tegen de persoon voor rekening van wie zij betaald heeft, en het bestreden arrest derhalve, door te oordelen dat de bewoordingen van de clause onzekerheid laten bestaan omtrent de identiteit van één van de partijen in de dading, de zin en de draagwijdte van die contractuele

bepaling miskend heeft (schending van de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek) ;

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat uit de regelmatig aan het Hof voorgelegde stukken blijkt dat ten gevolge van een botsing tussen de wagens die respectievelijk bestuurd werden door eiser en door de tweede verweerder, verzekerde van de eerste verweester, deze laatste aan eiser het bedrag van 18.400 frank en 460 frank betaald heeft en dat de door eiser ondertekende kwitanties onder meer vermelden dat die betalingen bestemd zijn tot vergoeding van alle bekende of onbekende, zichtbare of onzichtbare, rechtstreekse of onrechtstreekse schade, zodat eiser afziet van elke verdere rechtsvordering en afstand doet van elke eventueel ingestelde rechtsvordering ;

Dat de kwitanties ook vermelden dat elke betaling door de eerste verweester verricht wordt zonder erkenning van aansprakelijkheid en onverminderd de rechten van haar verzekerde ; dat het arrest, met verwijzing naar de gronden van de eerste rechter, oordeelt "dat die clause impliceert dat één van de wezenlijke bestanddelen van de dading, namelijk wederzijdse opofferingen, ontbreekt, aangezien Eurobel niets erkent en haar verzekerde al zijn eventuele rechten behoudt" ;

Overwegende dat de dading een wederkerige overeenkomst is tussen partijen die elkaar wederzijds toegevingen doen om een geschil te beëindigen of te voorkomen ; dat het bestaan van die toegevingen niet afhangt van de erkenning door één van de partijen van de gegrondheid van de aanspraken van de andere ; dat de betaling van een geldsom aan een medecontractant die als tegenprestatie afstand doet van zijn overige litigieuze aanspraken of van die welke dat kunnen worden, op zichzelf eventueel een toegeving kan zijn ; dat wanneer een derde, die geen partij is in de overeenkomst, geen afstand doet van zijn rechten, zulks evenmin verhindert dat de partijen in die overeenkomst wederzijds toegevingen konden doen over de rechten en aanspraken van één van hen ;

Dat het arrest niet heeft kunnen beslissen, zonder aan genoemde clause een met haar tekst onverenigbare draagwijdte toe te kennen en zonder bovendien artikel 2044 van het Burgerlijk Wetboek te schenden, dat zij op zichzelf het ontbreken van wederzijdse toegevingen en derhalve van een dading impliceert ;

Wat het tweede onderdeel betreft :

Overwegende dat, zo de door eiser op 29 april 1970 ondertekende kwitantie preciseerd dat zij wordt afgegeven voor rekening van wie het aangaat, deze kwitantie, die op firmapapier van de eerste verweester is opgesteld met als datum van afgifte 27 april 1970, vermeldt dat eiser erkent dat hij het bedrag van 18.400 frank ontvangen heeft dat hem betaald wordt "door de naamloze verzekeringsmaatschappij Eurobel" en de volgende clause bevat "Huidig aanbod is vertrouwelijk. Het zal eenvoudig niet meer gelden indien de kwitantie binnen vijftien dagen na haar afgifte niet aanvaard en naar Eurobel teruggezonden is" ; dat daaruit noodzakelijk volgt dat de kwitantie door de eerste verweerder werd afgegeven als aanbod om aan eiser het erin vermelde bedrag te betalen als tegenprestatie voor zijn erkenning dat hij die betaling van de eerste verweester ontvangen heeft en voor zijn afstand van elke verdere of eventueel ingestelde rechtsvordering, zoals blijkt uit het antwoord op het eerste onderdeel van

het middel, welk aanbod eiser vervolgens heeft aangenomen door de akte te ondertekenen ; dat de eerste verweester zich aldus persoonlijk verbonden heeft tot betaling van de overeengekomen som en eiser tot afstand van elke andere aanspraak ; dat de clause volgens welke de kwitantie is afgegeven voor rekening van wie het aangaat derhalve in het onderhavige geval niet kan betekenen dat één van de partijen zich jegens de andere niet verbonden heeft en dat de rechter, door te beslissen dat de bewoordingen van die clause "onzekerheid laten bestaan omtrent de identiteit van één van de partijen in de dading, zo er een dading was aangegaan, wat niet het geval is" aan die clause een betekenis geeft die onverenigbaar is met haar bewoordingen, zoals ze door hun kontekst worden verduidelijkt ;

Dat elk onderdeel van het middel gegrond is ;

Over het vierde middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1017 van het Gerechtelijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest, zonder opgave van redenen, eiser veroordeelt in de twee derden van de kosten van de twee instanties, waaronder de door de derde verweester gemaakte kosten,

terwijl er geen enkel geding bestond tussen eiser en genoemde verweester, die door de eerste verweester en de tweede verweerder gedagvaard was ; artikel 1017 van het Gerechtelijk Wetboek, buiten de uitzonderingen die het bepaalt en waarvan ten deze geen enkele van toepassing is, de rechter verplicht de in het ongelijk gestelde partij in de kosten te veroordelen (schending van artikel 1017 van het Gerechtelijk Wetboek) ; door niet te vermelden om welke reden zij meenden dat twee derden van de door de derde verweester gemaakte kosten ten laste van eiser moeten gelegd worden, de rechters in hoger beroep althans het Hof niet in de mogelijkheid stellen de wettelijkheid van hun beslissing te toetsen (schending van artikel 97 van de Grondwet) ;

Overwegende dat, aangezien eiser en de derde verweester, die beiden gedagvaard werden door de eerste verweester en de tweede verweerder en tegen de beslissing van de eerste rechter hoger beroep hadden ingesteld, tegen elkaar geen conclusies genomen hadden, er tussen hen geen geding bestond ;

Dat het arrest derhalve eiser, die niet in het ongelijk gesteld werd in een geding tegen de derde verweester, niet wettelijk heeft kunnen veroordelen in een gedeelte van kosten die zij had gemaakt ;

Dat het middel gegrond is ;

Om die redenen,

en zonder dat er grond bestaat tot onderzoek van het tweede en het derde middel, waarvan de aanneming tot geen ruimere cassatie kan leiden,

Vernietigt het bestreden arrest in zoverre het eiser veroordeelt om aan de eerste verweester twee derden van 18.862 frank, dit is 12.572 frank, te betalen en in zoverre het eiser veroordeelt in de twee derden van de kosten van de beide instanties ;

Beveelt dat van dit arrest melding zal gemaakt worden op de kant van de gedeeltelijk vernietigde beslissing ;

Houdt de kosten aan opdat hierover door de feitenrechter wordt beslist ;

Verwijst de aldus beperkte zaak naar het Hof van beroep te Luik.

**HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL
AFDELING ANTWERPEN**

6e KAMER — 27 JUNI 1973

Voorzitter : de h. de Smedt

Raadsheren : de hh. Ceulemans en Hernould

Advocaat-generaal : de h. Brosens

Advocaten : mrs. R. Schuermans en A. Le Paige

Leurhandel—Begrip—Leurhandel op de openbare weg—Aflevering ten huize door gevestigde handelaars—Voorkennis van de behoeften van de cliënteel.

Leurhandel komt hierop neer dat een handelaar, in plaats van klanten of bestellingen in zijn gevestigde zaak af te wachten, de mogelijke kopers gaat opzoeken door zijn waren aan te bieden hetzij van deur tot deur, hetzij op de openbare weg, hetzij op een openbare markt; leuren veronderstelt een aanbod van koopwaar, gevolgd door een onmiddellijke bewilliging vanwege de koper.

Leurhandel kan gedreven worden met een vrachtwagen die af en toe op de openbare weg stilhoudt om kopers aan te trekken en te bedienen.

Om te voorkomen dat een gevestigde handelaar voor een leurahandelaar aangezien wordt telkens als hij zijn zaak verlaat om een bestelling bij een klant thuis te bezorgen, werd in het K.B. nr. 82 van 28 november 1939 de bepaling van art. 8, 4°, opgenomen. De in die bepaling bedoelde activiteit wordt hierdoor gekenmerkt, dat het eerste initiatief van de koper uitgaat en dat de overeenkomst met verzoek iets thuis te bezorgen of het voortaan regelmatig thuis te bezorgen, in de gevestigde handelszaak tot stand komt.

In dit geval heeft de handelaar een juiste of benaderende voorkennis van de behoeften van zijn cliënteel, in deze zin dat hij door zijn geregeld contact met de klanten die hij aan huis voorziet van een over het algemeen zeer beperkte groep koopwaren, hun behoeften, gewoonten en voorkeur vrij goed kent.

Peeters

(...)

Ten gronde

In het algemeen

Overwegende dat de materialiteit van de vastgestelde feiten niet betwist wordt; dat aldus niet ontkend wordt dat aangestelden van beklaagde meestal geen houders waren van een leurkaart of zulke kaart niet in hun bezit hadden op het ogenblik waarop zij in volle bedrijvigheid aangetroffen werden, dat soms verkocht werd buiten de voor leurahandel toegelaten uren, dat waren te koop aangeboden werden die het voorwerp van leurahandel niet mogen uitmaken, alsook een grote variëteit koopwaren welke niet op de leurkaart van beklaagde voorkwamen;

Overwegende dat beklaagde echter ontkent dat zijn bedrijvigheid op leuren zou neerkomen;

dat, bij eerste kennismaking, zijn stelling nogal zonderling klinkt, waar hij bekend geleurd te hebben tot in 1960-61 en zich aldus een cliënteel te hebben verworven, om nadien zijn bedrijvigheid voort te zetten en nog een massa nieuwe klanten te werven, doch zonder dat het ditmaal leuren zou heten;

dat, in termen van pleidooi, beklaagde verklaarde het leuren te hebben vaarwel gezegd ten einde verlost te geraken van de menigvuldige beperkingen waaraan deze activiteit wettelijk onderworpen is;

Overwegende dat tot nog toe zowel in de vorige processen als in het huidige steeds de vraag gesteld werd of beklaagde leurahandelaar is ofwel een gevestigde handelaar, in de zin van artikel 8, 4°, van het K.B. nr. 82 van 28.11.1939, die slechts bestellingen ten huize van klanten aflevert;

dat het past eerst op de aldus gestelde vraag in te gaan;

Overwegende dat leurahandel of rondreizende handel (zoals de Franse benaming beduidt) in wezen hierop neerkomt dat een handelaar, in de plaats van klanten of bestellingen af te wachten in zijn gevestigde zaak, de mogelijke liefhebbers tegemoet gaat en ze gaat opzoeken door zijn waren aan te bieden hetzij van deur tot deur, hetzij op de openbare weg, hetzij op een openbare markt (art. 2 van het K.B.); dat volgens het Hof van Cassatie leuren een aanbod van koopwaar veronderstelt, gevolgd door een onmiddellijke bewilliging vanwege de koper;

dat zo de bedrijvigheid van beklaagde leurahandel zou blijken te zijn, het ongetwijfeld leurahandel op de openbare weg zou betreffen; dat handel drijven per auto of vrachtwagen, die af en toe op de openbare weg stil houdt om kopers te trekken en te bedienen, onder deze variëteit van leurahandel valt;

Overwegende dat de gevestigde handelaar integendeel klanten en/of bestellingen in zijn gevestigde zaak afwacht;

dat, om te voorkomen dat de gevestigde handelaar voor leurder zou aangezien worden telkens als hij zijn zaak verlaat om een bestelling ten huize van een klant af te leveren, artikel 8, 4°, in het K.B. van 1939 opgenomen werd;

dat de bedrijvigheid bedoeld door dit artikel geen uitzonderlijk toegelaten leurahandel uitmaakt, maar integendeel naar haar wezen en bestanddelen en ook luidens de in het artikel gebezigde terminologie geen leurahandel is; dat leurahandel en gevestigde handelaar dus duidelijk en scherp onderscheiden zijn;

Overwegende dat de door artikel 8, 4°, bedoelde bedrijvigheid hierdoor gekenmerkt is dat : 1) het eerste initiatief uitgaat van de koper en 2) de koop-verkoopovereenkomst initiaal tot stand komt in de gevestigde handelszaak;

dat het dus de koper is die, hetzij van persoon tot persoon, hetzij per telefoon of per brief, hetzij per tussenpersoon, een gevestigde handelaar verzoekt iets ten huize te leveren of voortaan regelmatig ten huize te komen leveren;

dat indien het regelmatige voorzieningen betreft er een echte overeenkomst tussen de koper en de gevestigde handelaar ontstaan is die bijvoorbeeld meebrengt dat de leverancier of uitdrager, wanneer hij de klant toevallig niet thuis vindt, een brood of een fles melk aan diens deur deponeert of op een later tijdstip naar de woning van die klant terugkeert indien zulks mogelijk is; dat de klant van zijn kant, wanneer hij een langdurige afwezigheid voorziet of wanneer hij van de diensten van zijn leverancier wil afzien, niet zal nalaten deze hiervan tijdig te verwittigen om niet langer tot betaling gehouden te zijn;

Overwegende dat, zodra vaststaat dat de uitgeoefende bedrijvigheid die van artikel 8, 4°, is, het zonder belang wordt dat tijdens het uitdragen van bestellingen al eens een gelegenheidscliënt bediend wordt, evenals het feit dat de uitdrager niet alleen bij de klanten aanbelt maar ook zijn komst van op afstand aankondigt met een geluidssignaal hetwelk, in dit geval, alleen dient om het afleveren te bespoedigen ;

Overwegende dat door de bovenbedoelde vraag enkel op disjunctieve wijze te stellen echter niet alle mogelijkheden onder ogen genomen zijn ;

dat ook de vraag dient gesteld of beklaagde soms geen dubbele handelsactiviteit uitoefent, derwijze dat hij tegelijk gevestigd handelaar en leurther zou zijn ;

Overwegende dat beklaagde persoonlijk de elementen van antwoord op deze vraag verschaft heeft in zijn nota van 14 november 1969, waarnaar zijn deskundige verwijst en die zich bevindt in kaft 164 ;

dat hij daarin vertelt dat zijn handel aanvankelijk driedelig was, te weten : een winkel te G., een markthandel en een groothandel ;

dat hij, daar zijn marktcliënten de wens uitdrukten frequenter door hem bediend te worden, een vierde bedrijvigheid op touw heeft gezet, namelijk een leurther langs de openbare weg ;

dat die leurther langs de weg een dusdanig succes kende dat hij de markthandel overvleugelde en uiteindelijk verving ;

dat beklaagde ook zijn groothandel opgegeven heeft ; dat hij wel verplicht zal geweest zijn zulks te doen nu hij, als leurther, een geduchte concurrent geworden was van de winkeliers die hij, als groothandelaar, als klant had gehad ;

dat aldus uiteindelijk overbleven enerzijds de gevestigde winkelzaak te G. en anderzijds een zeer belangrijke leurther langs de openbare weg ;

dat beklaagde het nu voorstelt alsof hij van die leurther afgezien zou hebben en dat, voor zover hij nog langs de openbare weg bedrijvig is, zulks nu een onderdeel of annexe geworden is van zijn winkelzaak te G. ;

dat hij zich desaan gaande echter vergist ; dat uit geheel het huidige strafonderzoek duidelijk voortspuit dat het hier twee naast elkaar staande handelsbedrijvigheden betreft, waartussen slechts een "persoonlijke unie" bestaat omdat beklaagde aan het hoofd staat van beide ;

dat al de in het huidige proces gerezen betwistingen gemakkelijk oplosbaar blijken indien de eventualiteit van de dubbele handel in 't oog gehouden wordt ;

In het bijzonder

1) Aflevering ten huize

Overwegende dat, in tegenstelling tot de gevestigde handelaars en uitdragers bedoeld door artikel 8, 4°, door het onderzoek bewezen is dat de aangestelden van Peeters nooit iets ten huize bestelden noch zelfs aan huizen van beweerde klanten aanbelden ; dat zij hun wagens nooit verlieten en in de voertuigen de eventuele kopers afwachten ;

dat alles erop wijst dat zij niet aan de woningen aanbelden, omdat zij beseften dat er noch vaste bestelling noch vaste afspraak in het spel was en dat, in de door hen beoefende handel, dit aanbellen tijdverlies zou geweest zijn ;

Overwegende dat uit het onderzoek blijkt dat het eerste initiatief in de regel niet uitgegaan is van de koper of klant, maar dat dit altijd voorafgegaan werd door een pollicitatie vanwege de verkoper ;

dat de overgrote meerderheid van de ter zitting gehoorde kopers verklaarden nooit enig verzoek tot Peeters of tot diens aangestelden te hebben gericht ;

dat de eerste rechter weliswaar een dertiental getuigen releveerde die aan de aangestelden zouden gevraagd hebben hen regelmatig te komen bezoeken, maar uit de werkwijze van beklaagde af te leiden is dat ook die getuigen hun verzoek pas zullen gedaan hebben nadat zij reeds aangelokt waren ;

Overwegende dat de aangestelden van beklaagde in de regel geen bestelde of afgesproken koopwaar afleverden, maar zij op de openbare weg verkopen sloten in verband met een grote diversiteit van door hen aangeboden koopwaren ;

dat hiertoe gebruik gemaakt werd van een zeventigtal speciaal uitgeruste en goed herkenbare vrachtwagens, waarop van buiten te lezen stond "zelfbediening" en waar binnenin de koopwaren tentoongesteld en geprijskend waren zoals in een winkel ; dat er ook telkens een weegschaal voorhanden was (zie foto's in kaft 105) en een telmachine (stuk 177, blz. 16) ;

dat het niet opgaat te beweren dat, daar die vrachtwagens geen uitstalramen op de flanken hadden, elk stilzwijgend aanbod uitgesloten was ; dat in pleidooien trouwens gezegd werd dat de wagens vroeger aan beide zijden open gingen zoals een marktkraam, maar dat hiervan later afgezien werd om redenen van veiligheid tegen verkeersongevallen en diefstallen ;

Overwegende dat van een vrachtwagen, met opschrift "zelfbediening" die klaarblijkelijk als winkel ingericht was, en die, met geopende deuren uitnodigend op de openbare weg stilstond, een stilzwijgend aanbod tot verkoop uitging, hetwelk voor elkeen die er binnentrad onmiddellijk gepreciseerd werd door de uitstalling en de prijstekening van de waren ;

Overwegende dat mitsdien ook het gebruik van de bel een andere beduiding had dan voor uitdragers die slechts hun komst willen aankondigen ; dat het rinkelen van een bel van aard is de aandacht van al de bewoners van een straat of woonwijk gaande te maken en het in de huidige zaak voorzeker gediend heeft om kopers te lokken ;

Overwegende dat de vrachtwagens vanzelfsprekend stopten op de plaatsen waar de kans tot het afsluiten van verkopen het grootst was, namelijk daar waar reeds vroeger iemand had gekocht, maar dat tijdens de enkele controles ook personen vereenzelvigd werden die voor de eerste maal kochten of die zeer onregelmatig kochten ;

Overwegende dat beklaagde en zijn aangestelden ook textielwaren leverden, ditmaal op voorafgaande bestelling, maar dat ook die bestelling niet spontaan van de koper uitging maar uitgelokt werd door pollicitatie in de vorm van reclame binnen in de vrachtwagen of het uitdelen van folders, waarop dan de bewilliging door de koper volgde (zie stuk 177, bladzijden 15 en 16, en stukken 98 tot 101) ;

Overwegende dat uit het onderzoek gebleken is dat beklaagde zich via zijn voertuigen en aangestelden op eigen initiatief tot in de omgeving van klanten en mogelijke kopers begeven heeft ten einde hun zijn waren aan te

bieden ; dat zulks kenschetsend is voor leurhandel (Casatie, 11.3.1963, *Pas.*, 1963, I, 763) ;

2) Gevestigde handelaar

Overwegende dat het vaststaat dat beklagde een gevestigde winkelzaak te G. bezit en exploiteert ; dat niet ontkend wordt dat het een vrij belangrijke en behoorlijk georganiseerde zaak betreft ;

Overwegende dat zo het misschien niet nodig is te bewijzen dat de omzet van deze gevestigde zaak belangrijker is dan de omzet met de vrachtwagen, het, om artikel 8, 4°, toepasselijk te verklaren, echter wel moet bewezen worden dat er tussen beide bedrijvigheden een wezenlijk verband bestaat ; dat in het mechanisme van artikel 8, 4°, de koper zich immers tot de gevestigde handelaar richt, waarna de levering aan huis van de gevestigde handel uitgaat ;

Overwegende dat de zaak te G. een "zelfbedieningswinkel" is (verslag Van den Bosch blz. 20), een winkel waarin dus bedieningspersoneel uitgespaard wordt ; dat niet in te zien is hoe zulk opzet verenigbaar is met massale "bestellingen ten huize" ;

Overwegende dat uit het onderzoek overtuigend voortspuit dat de kopers langs de openbare weg zich helemaal niet interesseerden voor de handelszaak te G. en dat zij deze doorgaans niet eens kenden ;

dat verscheidene kopers, door de verbalisanten ondervraagd, verklaarden te kopen "bij de leurder" (E 111/67, stuk 119 en E 56/70, stuk 11) of "bij de groentenboer uit G." (E 111/67, stuk 16) waaruit blijkt dat zij beklagdes bedrijvigheid alleen kenden als leurhandel, of minstens dat die aard van bedrijvigheid beslissend was geweest voor hun keuze ;

dat trouwens niet in te zien is om welke reden kopers, die de plaatselijke kruidenierswinkel van hun gemeente blijkbaar te ver verwijderd vonden, zich zouden wensen te bevoorraden in een gevestigde kruidenierszaak te G., voor velen een ver afgelegen gemeente ; dat hetgeen de liefhebbers aantrok niet de gevestigde handelszaak van beklagde was maar integendeel diens leurhandel, dank zij welke de kopers hun keuze konden doen vóór de deur van hun woning ;

dat op de vrachtwagens de plaatsnaam "G.", die in bescheiden letters op de stuurcabine vermeld was, totaal overschaduwd werd door de reuzegrote vermeldingen "Groenten en Fruit" en "Zelfbediening" ;

dat op de door de kopers ondertekende cliëntenkaarten de plaats waar beklagdes zaak gevestigd is niet eens voorkomt (stuk 129) ;

dat niet ernstig kan voorgehouden worden, dat de gevestigde handelszaak, die in 1969 een omzetcijfer van ongeveer veertien miljoen frank kende, bestellingen ten huize zou uitvoeren voor bijna 200 miljoen (verslag Van den Bosch, blz. 20) ; dat ook het voertuigenpark (70 vrachtwagens) buiten alle verhouding staat tot de capaciteit van de gevestigde handel ; dat sinds de privé-auto gemeengoed geworden is, zelfs grootwarenhuizen niet over zulk voertuigenpark beschikken ;

Overwegende dat al deze anomalieën verzwinden zodra aangenomen wordt dat er tussen de gevestigde handel van beklagde en diens handel langs de weg geen verband bestaat en dat hij twee zaken drijft, namelijk de winkel en een autonome leurhandel ;

Overwegende dat, wat de houding van hogere autori-

teiten betreft slechts kan vastgesteld worden, dat, waar enerzijds de minister van Economische Zaken en de minister-staatssecretaris voor streekeconomie financiële staats-hulp aan beklagde overwogen of toekenden, anderzijds de inspecteurs van het ministerie van economische zaken zich inspanden om te bewijzen dat beklagde aan leurhandel doet ;

3) Vaste cliënteel

Overwegende dat wie zo lange jaren handel drijft als beklagde onvermijdelijk een aanzienlijke vaste cliënteel moet hebben ; dat, zoals verder uiteengezet, hiervoor echter niet op de cliëntenlijsten en -kaarten van beklagde kan voortgegaan worden ;

Overwegende dat leurhandel geenszins een vaste cliënteel uitsluit ;

Overwegende dat trouwens te vragen is : 1) tot welke van zijn bedrijfstakken die cliënteel behoort, 2) hoe zij verworven werd en 3) in hoever het een rol speelde klant te zijn of niet ;

Overwegende dat, overeenkomstig de reeds gemaakte beschouwingen, de cliënteel waarvan sprake in het dossier tot de handel langs de openbare weg behoorde ;

Overwegende dat het zonderling is dat beklagde het bestaan van die cliënteel met schriftelijke verklaringen van klanten wil bewijzen ; dat een handelaar normaal nooit zulke verklaring vraagt en dat meer bepaald de door artikel 8, 4°, bedoelde handelaars daaraan geen behoefte hebben omdat hun verhouding tot hun klanten duidelijk uit hun gedragslijn blijkt ;

Overwegende dat met het oog op de toepasselijkheid van artikel 8, 4°, beklagdes bewijsvoering trouwens ondoelmatig is omdat het verzamelen van de handtekeningen van de klanten alweer op initiatief van de verkoper geschied is en op door hem uitgedachte formulieren ;

dat er in het dossier slechts zeldzame spontane schriftelijke aanvragen van klanten voorkomen (cfr. blz. 8 van de eerste conclusie in hoger beroep) ;

Overwegende dat beklagde noodzakelijk twee groepen klanten heeft, namelijk 1) die welke verworven werden in de tijd toen hij, naar eigen bekentenis, nog leurhandel dreef, en 2) die welke nadien verworven werden ;

dat gelet op de vlugge stijgingen van de aankoopcijfers en de winsten (verslag Van den Bosch, blzn. 7 en 24) in de loop van de jaren 1964-1969 er een massale toename van kopers moet gebeurd zijn, aangezien het niet mogelijk is dat elke klant afzonderlijk zoveel meer zou gaan verbruiken ;

dat trouwens tijdens de uitgevoerde controles verscheidene personen, aangetroffen werden die toen voor de eerste maal kochten, alsook anderen die verklaarden sedert 2, 3 of 4 jaren klanten te zijn en die dus gewonnen werden sedert de beweerde stopzetting van de leurhandel ;

Overwegende dat, wat de wervingsmethode betreft, geen verschil te bekennen is tussen de oude en de nieuwe klanten ;

dat uit de controles onder meer gebleken is, dat beklagdes aangestelden aan een nieuwe koper meestal zo haast mogelijk een klantenverklaring lieten ondertekenen vooraleer ze wisten of die koper nog zou terugkomen ;

dat talrijke zogenaamde klanten gevangen werden met het aanbod van een nieuwjaarsgeschenk in die zin dat

elk die voor zulk geschenk tekende meteen naar de lijst van de vaste klanten verhuisde; dat indien iemand pas ingeschreven werd na meerdere aankopen, hij reeds even dikwijls het voorwerp was geweest van pollicitaties vanwege de leurhandelaar;

Overwegende dat ten opzichte van de gedragslijn van de aangestelden de klantenlijsten en -kaarten al even weinig betekenis bleken te hebben; dat verscheidene aangestelden geen lijst of steekkaarten bij zich hadden; dat bij anderen de steekkaarten ordeloos in een kist lagen; dat weer anderen verklaarden die lijsten niet te gebruiken en dat vrij dikwijls de koper aan wie zo pas geleverd was niet in de geschriften voorkwam (Walkiers, E 111/67, stuk 4; Dierckx Robertus, id., stukken 113 en 115; Dierckx Carolus, id., stuk 119; Hermans Joseph, id., stuk 123; Coppens Adriaan, id., stuk 134; Coelen Jozef, id., stuk 151; Govers E., 56/70, stuk 11; Bosch Josephus, id., stuk 13; Smets Franciscus, E 535/69 stuk 2);

dat het te gemakkelijk is te beweren dat elk van die toevallige betrapte aangestelden van beklaagde een slechte aangestelde was, die de onderrichtingen van zijn patroon niet opvolgde;

Overwegende, kortom, dat uit het onderzoek blijkt dat, zonder onderscheid verkocht werd aan onverschillig welke liefhebber die op het aanbod inging;

4) Voorkennis van de behoeften van de cliënteel

Overwegende dat de verdediging, evenals de eerste rechter, hier verwarren tussen voorkennis van de omzetmogelijkheden en voorkennis van de behoeften zoals bedoeld door artikel 8, 4°;

Overwegende dat zowel de gevestigde handelaar als de leurhandelaar een genoegzame voorkennis moet hebben van zijn omzetmogelijkheden; dat hij anders failliet gaat;

dat dit een economische wet is die door geen wettelijk hoeft bekrachtigd of onderlijnd te worden;

Overwegende dat, alhoewel artikel 8, 4°, de term "cliënteel" gebruikt, het stellig méér bedoelt dan de voorkennis van de omzetmogelijkheden; dat het immers ook spreekt van behoeften die ofwel juist ofwel bij benadering gekend zijn;

Overwegende dat een handelaar de behoeften van zijn cliënteel in het algemeen van tevoren nooit juist kan kennen; dat hij van zulke behoefte pas een juiste voorkennis kan hebben wanneer een bepaalde klant hem een bepaalde bestelling heeft gedaan;

Overwegende dat in het door artikel 8, 4°, bedoelde geval de handelaar ofwel een juiste voorkennis heeft ofwel een voorkennis bij benadering, in die zin dat hij door zijn geregeld contact met de klanten die hij aan huis voorziet van een over 't algemeen zeer beperkte groep koopwaren, hun behoeften, gewoonten en voorkeur vrij goed kent;

Overwegende dat er van juiste of benaderende voorkennis in die zin geen sprake kan zijn in de leurhandel van beklaagde omdat enerzijds zijn cliënteel praktisch onbeperkt en erg wisselvallig van gedrag was en anderzijds wegens de enorme variëteit van koopwaren die tegelijk aangeboden werden;

dat verscheidene steekproeven overigens uitgewezen hebben dat beklaagdes aangestelden geenszins konden

gissen wat een bepaalde klant zou kopen, minder nog welke hoeveelheid hij zou wensen;

Overwegende dat het volstaat vast te stellen dat er, ook betreffende dit punt, een duidelijk verschil bewezen werd tussen de door artikel 8, 4°, beschreven situatie en de door beklaagde uitgeoefende bedrijvigheid;

Besluit

Overwegende dat, door het onderzoek voor het Hof gedaan, bewezen is dat beklaagde zich schuldig gemaakt heeft aan de hem telastgelegde feiten; dat deze zich vermengen in de zin van artikel 65 van het Strafwetboek;

dat hij aldus de allereerste doelstelling van de wetgeving op de leurhandel overtreden heeft door een met de wet strijdige en dus buitensporige concurrentie aan te doen aan de gevestigde middenstanders;

Overwegende dat, wat de strafmaat betreft, rekening te houden is enerzijds met de specifieke voorgaanden van beklaagde en met de geweldige omvang van zijn schuldige bedrijvigheid maar anderzijds ook met de omstandigheid dat hij, ten gevolge van de door hem aangehaalde procedures, misschien tot op een zekere hoogte heeft kunnen twifelen aan het strafbaar karakter zijner gedragingen;

Overwegende dat, wat de op te leggen geldboete betreft, een verhoging met 290 opdecimen dient toegepast, aangezien de vermengde feiten voortgeduurd hebben tot na 10 januari 1970, op welke datum de Wet van 22 december 1969 tot verhoging van de opdecimen van kracht geworden is;

Overwegende dat geen verbeurdverklaring mogelijk is aangezien de zaken die gediend hebben tot het plegen van het misdrijf niet genoegzaam vereenzelvigd werden ten tijde van de vaststellingen, het thans niet meer mogelijk is zulks te doen en het ook niet zeker is dat bijvoorbeeld het rollend materiaal thans nog hetzelfde is als ten tijde van de feiten;

(...)

NOOT—Het cassatieberoep tegen vorenstaand arrest werd verworpen door Cass., 27 november 1973, *Arr. Cass.*, 1974, 355, *Pas.*, 1974, I, 338.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE ANTWERPEN

5 e KAMER — 22 OKTOBER 1974

Voorzitter: de h. R. Majeau

Openbaar ministerie: de h. E. Boone

Advocaten: mrs. P. Speyer, G. Franck, R. Roland en Fr. Lambrechts

Overeenkomst—Sport—Beroepsvoetballer—Geen resultaatsverbintenissen—Tekortkomingen—Verbreking—Ingrekestelling.

De overeenkomst waarbij een beroepsvoetballer er zich toe verbindt gedurende drie seizoenen in de ploeg van een club op te treden, legt hem geen resultaatsverbintenissen op.

Voor de beoordeling van het al dan niet naleven van hun verbintenissen door de partijen heeft de rechtbank geen uitspraak te doen over de waarde van sportprestaties, maar dient onderzocht te worden of de partijen naar bes-

te vermogen en te goeder trouw een degelijke uitvoering nagestreefd hebben en of eventuele tekortkomingen zwaarwichtig genoeg zijn om een voortzetting van de verhouding onmogelijk te maken.

Ten deze wordt de verbreking van het contract door de club gerechtvaardigd door een geheel van tekortkomingen van de speler, waaronder het in gebreke blijven om vanaf de contractuele datum van 15 juli opnieuw te komen spelen.

Daar zijn prestaties aan een termijn gebonden waren in deze zin dat niet alleen het contract de aanvangsdatum vermeldde, maar het een regel is, dat er vanaf begin augustus wedstrijden zijn en de training vooraf hervat moet worden, geldt hier het beginsel "dies interpellat pro homine".

Belin t/ V.Z.W. Koninklijke Beerschot
Voetbal- en Atletiekvereniging

Overwegende dat de eis strekt tot betaling van verscheidene bedragen, nader in de inleidende dagvaarding bepaald, zowel hoofdens uitvoering als hoofdens schadevergoeding wegens het in gebreke blijven van verweerster in de afhandeling van de overeenkomst van 5 januari 1970 tussen partijen afgesloten;

Overwegende dat bij deze overeenkomst eiser zich verbond, mits bepaalde betalingen en voordelen, om gedurende drie voetbalseizoenen op te treden in de voetbalploeg van verweerster;

Overwegende dat de verhouding tussen partijen reeds na korte tijd niet meer ideaal was en dat in het tweede seizoen (1971-72) eiser slechts af en toe (9 maal op 30) opgesteld werd in de eerste ploeg;

Overwegende dat in de eerste maanden van 1972 twee disciplinaire boeten aan eiser werden opgelegd wegens onvoldoende lichamelijke conditie en prestaties ofwel wegens afwezigheid op oefenstonden;

Overwegende dat, toen eiser afwezig was bij de voorbereiding en aanvang van de competitie 1972-73, verweerster hem op 4 augustus 1972 een aangetekend schrijven verzond waarin de verbreking van de overeenkomst van 5 januari 1970 betekend werd;

Overwegende dat hierin als motief aangegeven werd: de onverantwoorde afwezigheid van Belin, die nog altijd voortbestond op het ogenblik dat de brief verzonden werd;

Overwegende dat eiser de gegrondheid van de doorzending betwist en dat partij Beerschot van haar kant een eis in verbreking der overeenkomst stelt met veroordeling van Belin tot teruggave van de tegenwaarde van de tot op heden aan Belin betaalde transfersom van 30.740,- \$;

Overwegende dat het als een verworven feit mag gesteld worden dat het verloop van de verhouding tussen partijen gespannen geweest is en dat inzonderheid eiser op hoofdvordering niet beantwoord heeft aan de hoge verwachtingen nadat zijn aanwerving en eerste optreden met luide bazuin was aangekondigd;

Overwegende dat de rechtbank zich niet uit te spreken heeft over de waarde van sportieve prestaties en Belin terecht opmerkt dat de overeenkomst hem geen verbintenis van resultaat oplegde;

Overwegende dat het geen verder betoog behoeft dat de beste atleet niet elke dag wereldprestaties kan wegge-

ven; dat de topvorm zeer dikwijls slechts een voorbijgaande schittering is, en dat de omstandigheden een bepaalde dag alle kunnen medegaan om op een volgende alle tegen te gaan;

Overwegende dat de beoordeling van het al of niet nalieven van de verbintenissen door partijen dan ook dient gesteld op het terrein te weten of naar beste kunnen en goede trouw partijen een degelijke uitvoering nagestreefd hebben en of de gebeurlijke tekortkomingen wel een voldoende karakter van zwaarwichtigheid hebben om een voortzetting van de verhouding onmogelijk te maken;

Overwegende dat het aangaan van de verbintenis voor verweerster op hoofdeis zeer zware lasten betekende, o.m. betaling van 50.000 \$ aan Dynamo Zagreb, betaling van 40.000 \$ aan Belin (waarvan een gedeelte op termijn); een maandloon van 25.000 frank; het afleveren van de volledige meubilering van een appartement, buiten alle andere premies voor behaalde punten en extra-matchen;

Overwegende dat in hoofde van Belin dergelijke voordelen – die menig hard zwoegende afgestudeerde of vakman moeten doen duizelen – de even zware verplichting medebrengen tot een volledige inzet die als tegenprestatie moet opwegen tegen de uitzonderlijke lasten van de medecontractant;

Overwegende dat de regelmatig terugkerende en soms harde perscommentaren dat Belin het op de grasmat nonchalant opnam en zelfs het feit dat twee disciplinaire boeten opgelegd werden zonder protest van Belin uit te lokken, wel een vermoeden van gebrek aan ijver opwekken, maar dat deze feiten van te twijfelachtige of onbestemde aard voorkomen om over het lot van de overeenkomst te doen beslissen, indien zij alleenstaande bleven;

Overwegende dat de crisis toegespijst werd in de loop van juli 1972 en de twee volgende maanden toen het afwezig blijven van Belin werd vastgesteld;

Overwegende dat Belin geen onwetendheid omtrent de gang van zaken kan inroepen daar hij al niet meer aan zijn eerste seizoen toe was; dat hij trouwens het statuut van de speler dat een jaar op hem toegepast was kende en op de koop toe zijn aanwervingscontract een aanvangsdatum van 15 juli voorzag;

Overwegende dat op 3 juli 1972 Beerschot VAV een schrijven aan Belin, alsdan te Zagreb, richtte waarin weliswaar "höflich" – zoals Belin benadrukt – maar ook "dringend" gevraagd wordt dat Belin op 10 juli op Beerschot zou willen aanwezig zijn;

Overwegende dat weliswaar het niet rechtstreeks ging om dadelijk het voetbalspel te hernemen, maar dat in hoofdzaak bedoeld was het zoeken naar een middel om uit de impasse te geraken waarin partijen zich bevonden: te weten een mogelijke hertransfer naar Dynamo-Zagreb;

Overwegende dat in een tweede zinsnede op het uitzonderlijke belang van de oproep gewezen werd: een te laat komen kan als "ungesetzlich" gelden, met andere woorden als onverantwoord en in strijd met de verplichtingen;

Overwegende dat elke wet of "gesetz" aan de sleutel sancties veronderstelt en hierop dan ook in de brief gewezen werd;

Overwegende dat het in elk geval voor Belin om een zaak van uitzonderlijk belang ging, waarin niet alleen een of een paar miljoen maar – naar zijn eigen thesis – zijn beroepstoekomst op het spel zou staan;

Overwegende dat hij nochtans geen enkele poging deed

om aan de uitnodiging gevolg te geven en dat hij, zelfs toen de datum van 15 juli voorbij was, het liet bij waar-deloze opmerkingen als "is aan zee", "telefoon niet in orde";

Overwegende dat Belin niet alleen de trainingen en oefenmatchen liet voorbijgaan zonder enige geldige verantwoording te geven; dat hij zelfs in Joegoslavië in een match optrad;

Overwegende dat hij pas rond 25 augustus in Antwerpen terugkwam en ondertussen zijn club hem de opzegging van 4 augustus had betekend;

Overwegende dat toen verweerster op hoofdeis in de loop van september pogingen aanwendde om terug contact op te nemen met Belin – hetgeen vermoedelijk moet geweest zijn om een minnelijke oplossing na te streven – eiser botweg telegrafisch antwoordde: "Ik kom niet. Belin";

Overwegende dat dan ook op 21 september verweerster op hoofdeis bevestigde dat zij zich hield aan de opzegging van 4 augustus;

Overwegende dat thans eiser inroept dat hij op 20 juli in Zagreb ziek werd en dat een acute galblaasontsteking werd vastgesteld;

Overwegende dat het wonder zou zijn dat, wanneer deze ongesteldheid zo erg was dat zij een definitief excuus was voor de afwezigheid van Belin, hij ze voorheen nooit vermeldde, zelfs niet in zijn inleidende dagvaarding en dat hij meer belang echtte aan een uitstap aan zee en een defecte telefoon dan aan die ziekte;

Overwegende dat in elk geval deze ziekte zich pas openbaarde op een ogenblik dat Belin bij zijn club moest aanwezig zijn en zij dus geen verantwoording voor laat-tijdige aankomst is;

Overwegende dat aanlegger inroept dat er nooit een aanmaning tot uitvoering van het contract door de club betekend werd, wat het dubbele gevolg zou moeten hebben dat geen verbreking van de overeenkomst mogelijk was en dat, in elk geval, toekenning van welke schadevergoeding ook aan eiseres op tegeneis onmogelijk werd;

Overwegende dat hierop te antwoorden valt dat de vervulling der verplichtingen van Belin tijdsgebonden was in die zin dat – niet alleen zijn contract een aanvangsdatum van 15 juli vermeldde – maar dat het een algemeen en vooral voor lieden van het vak gekende regel is dat er van begin augustus af voetbalwedstrijden zijn en vanzelfsprekend de trainingen vooraf moeten her-vat worden;

Overwegende dat deze omstandigheden de toepassing vorderen van het beginsel "dies interpellat pro homine" met al de gevolgen van dien voor de in gebreke gebleven partij;

Overwegende dat de hierboven opgesomde tekortko-mingen van zulke doorslaggevende aard zijn en een zo gesloten en doorgedreven geheel vormen, dat verweerster gerechtigd was tot onmiddellijke verbreking van de band tussen partijen, hetgeen zij dan ook definitief gedaan heeft op 21 september 1972 na vastgesteld te hebben dat de ultieme pogingen tot vergelijk ongemotiveerd werden afgewezen door aanlegger;

Overwegende dat deze uiteenzetting medebrengt dat de eis van aanlegger in betaling van schadevergoeding als ongegrond moet afgewezen worden;

Overwegende dat daartegenover de tegeneis van Beer-schot gegrond is in zoverre een einde aan de overeen-

komst van 5 januari 1970 gekomen is en wel van 4 au-gustus 1972 af;

Overwegende dat haar eis in terugbetaling van 30.740,00 \$ echter ongegrond is;

Overwegende dat de overeenkomst wederzijdse ver-plichtingen inhield die door partijen zijn vervuld gewor-den tot op het ogenblik der verbreking;

Overwegende dat, tot zolang er geen verbreking kon geschieden, aanlegger op hoofdeis recht had op de con-tractuele voordelen;

Overwegende dat de tussengekomen verbreking dan ook uitwerking kreeg "ex nunc" en niet "ex tunc" zodat van terugbetaling van het vóór de verbreking betaalde geen spraak kan zijn;

Overwegende dat het ten onrechte is dat Belin het voorstelt alsof de voorziene maandelijkse uitkeringen in dollars onwederroepelijk verworven waren vanaf de on-dertekening van het contract;

Overwegende dat het bepalen van een vaste prijs voor een bepaalde prestatie de verplichting niet uitsluit om de prestatie werkelijk te leveren en dat het pas is bij de ge-leidelijke voltooiing van de overeengekomen prestaties dat ook de voorziene gespreide vergoedingen eisbaar wor-den;

Overwegende dat de bepaling van integrale teruggave van het betaalde voor het geval Belin niet op 1 juli 1970 beschikbaar zou zijn, enkel betekenis heeft als erkenning dat de overeenkomst alsdan zonder oorzaak zou zijn, maar dat zij uiteraard en juist omwille van de uitdrukkelijk gestipuleerde termijn niet van toepassing kan zijn op de geëvolueerde toestanden van 1972;

Om die redenen,

De rechtbank,

Gehoord in openbare terechtzitting van 2 april en 24 september 1974 het gedeeltelijk overeenkomstig schrifte-lijk advies van de heer E. Boone, Eerste Substituut van de Procureur des Konings;

Rechtdoende op tegenspraak; Alle andere en strijdige conclusies verwerpende;

Rechtdoende op de hoofdvordering

Verklaart deze ongegrond; wijst ze derhalve af en veroordeelt eiser tot de kosten van de hoofdeis;

Rechtdoende op de tegeneis

Verklaart deze gedeeltelijk gegrond; zegt voor recht dat de overeenkomst tussen partijen aangegaan op vijf januari 1970 verbroken is ten laste van verweerder op te-geneis, oorspronkelijke eiser, met ingang van 4 augustus 1972.

Ontzegt eiseres op tegenvordering haar eis in terugbe-taling van 30.740,00 \$.

Veroordeelt verweerder op tegeneis tot de kosten van de tegenvordering.

NOOT—*Het arbeidsrecht en de beroepsvoetballer*

1. In de Geschriften van de Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking is als nr. 9 verschenen het preadvies van mr. W.E. HAAK, *De beroepsvoetballer*, Deventer, 1972, 84 blz.

Na een inleiding en een hoofdstuk over de oorsprong en de organisatie van het voetbal, behandelt de schrijver "de etikette-ring van de relatie tussen club en speler". België neemt een apar-te positie in, omdat de beroepsvoetballers er de minste rechten hebben, terwijl de rechtsontwikkeling op sportgebied in België een aparte ontwikkeling doormaakt. Beroepsvoetballers worden

door de Belgische Voetbalbond stellig niet als werknemers beschouwd (blz. 23). Roger Blanpain, Leuven hoogleraar, en het Belgisch kamerlid S. De Clercq verzetten zich reeds jaren tegen deze opvatting van de K.B.V.B., die ook duidelijk in strijd is met hetgeen schrijvers en jurisprudentie leren omtrent hetgeen een arbeidscontractuele verhouding geacht moet worden (blz. 24-25). Bij beslissing van 21 oktober 1969 (niet gepubliceerd) heeft het Arbeidsrecht van Beroep te Antwerpen in een uitvoerige motivering uiteengezet, dat de Turkse voetballer Riahi in dienstverhouding tot zijn club stond en wel als bediende (blz. 26).

Het eerste deel van het vierde hoofdstuk, waarvan de titel luidt: "Arbeidsrecht schept gevolgen: dwingend recht", is gewijd aan het transfersysteem (blz. 29-56), het tweede deel (blz. 56-64) aan andere knelpunten: contractduur, ontslagbescherming, recht op arbeid, disciplinaire maatregelen, arbitrage, aantasting van persoonlijkheidsrechten, Europees recht en de vreemdelingenclausule.

Het vijfde hoofdstuk (blz. 66-74) behandelt de driepartijenverhouding: club, speler, bond. De auteur stelt de vraag, of een arbeidsrechtelijke verhouding daarnaast nog wel een verenigingsrechtelijke band tussen werkgever en werknemer, club en speler verdraagt. De bond is een vereniging van verenigingen (de speler is er niet rechtstreeks lid van): hoe kan de overkoepelende bond de beroepsvoetballer aan één tuchtinstelling met één tuchtrecht onderwerpen? Blanpain heeft de onderwerping aan tuchtrecht, althans de ontneming van het recht om de gewone rechter in te schakelen, waartoe leden en aangesloten niet-leden van monopolistische verenigingen worden gedwongen, machtsmisbruik genoemd, en in strijd met de openbare orde en de goede zeden (blz. 70).

In het zesde hoofdstuk, "De twee wegen: België en Frankrijk", schrijft de auteur over België: "Dit alles resulteert in een wel zeer langzame ontwikkeling naar de situatie dat de beroepsvoetballer overeenkomstig de wet wordt behandeld. Sinds 1968 ligt daar nu het wetsvoorstel, inmiddels wetsontwerp, van een aantal Kamerleden, waaronder de Clercq, betreffende het sociaal statuut van de sportbeoefenaar" (blz. 74). Hij vraagt zich af welke van de twee wegen de meest ideale is, een wettelijke regeling zoals in België of georganiseerd overleg uitmondt in een collectieve arbeidsovereenkomst zoals in Frankrijk (blz. 77-78). Een wettelijke regeling zoals in België? Als ik mij niet vergis, ligt het wetsontwerp er in 1974 en straks in 1975 nog altijd. Had de auteur dat in 1972 geweten, dan zou zijn voorkeur stellig nog meer naar een C.A.O. volgens het Franse model gegaan zijn.

2. In het vorenstaande vonnis wordt nergens gezegd, dat Rudi Belin beroepsvoetballer is, maar in de aanhef van het vonnis wordt hij als "beroepsvoetballer" vermeld.

Uit de tekst van het vonnis kan niet met stellige zekerheid afgeleid worden, of de "dienstverhouding" ter discussie gesteld werd. Maar de rechtbank moet toch aan de arbeidsovereenkomst gedacht hebben, toen ze besliste dat diende beoordeeld te worden "of de gebeurlijke tekortkomingen wel een voldoende karakter van zwaarwichtigheid hebben om een voortzetting van de verhouding onmogelijk te maken". Vgl. JAN STEYAERT, *Arbeidsovereenkomsten*, nr. 802: "Ernstig zal dus zijn iedere inbreuk die deze samenwerking onmogelijk maakt".

In het arbeidsrecht geeft de werkgever of de werknemer die zijn verplichtingen niet nakomt of daarin ernstig te kort schiet, aan de wederpartij het recht om de arbeidsovereenkomst eigenmachtig te verbreken. STEYAERT (*op. cit.*, nr. 798) licht dit als volgt toe: "Dit wijkt wel enigszins af van de bestaande regels van het Burgerlijk Wetboek. Immers, in het verbintenissenrecht kan een van de partijen niet zelf de overeenkomst ontbinden, al had hij daartoe nog de gewichtigste redenen. Civielrechtelijk is het de partijen niet toegelaten op eenzijdige wijze aan het bestaan van een overeenkomst een einde te maken. Indien de ene partij haar verplichtingen niet nakomt, kan de andere partij de uitvoering van haar verplichtingen schorsen. Maar het contract

zelf blijft bestaan. De verongelijkte partij kan eventueel aan de rechtbank de ontbinding ervan vragen, zelf kan zij de verbintenissen verbreken. Meer nog: de rechter is bevoegd om aan de schuldenaar termijnen van respijt toe te kennen (art. 1184 B.W.)."

Indien de rechtbank oordeelde dat de relatie van de beroepsvoetballer tot zijn club een arbeidsovereenkomst is, dan kon met toepassing van het arbeidsrecht gezegd worden, dat de club — zoals het vonnis het uitdrukt — "gerechtigd was tot onmiddellijke verbreking van de band tussen partijen".

Maar waarom moest men zich dan druk maken over de ingebrekestelling? Immers, een ingebrekestelling is niet vereist in het arbeidsrecht (STEYAERT, *op. cit.*, nr. 800).

Maar indien de rechtbank van mening was, dat het hier niet om een arbeidsovereenkomst ging, dan moest — althans indien de hierboven geciteerde tekst van STEYAERT juist is — de verongelijkte partij de ontbinding vragen: zelf kon zij het contract niet verbreken.

Of misschien is de theorie van Steyaert niet helemaal juist, en mocht de club krachtens gemeenrechtelijke principes het contract van bepaalde duur eenzijdig wegens zwaarwichtige redenen verbreken. Het is dan toch jammer, dat niet toegelicht is waarop die mogelijkheid gebaseerd is.

C. Caenepeel

ARBEIDSRECHTBANK TE ANTWERPEN

13e KAMER—22 MAART 1972

Voorzitter: de h. D'Halleweyn

Advocaat: mr. Van de Branden, loco J. Vrijdaghs (Mechelen).

1. Arbeidsovereenkomst bedienden—Filmactrice—Arbeidsprestatie—Essentie.

2. Arbeidsovereenkomst—Voor bepaalde onderneming—Film—Verbreking—Vergoeding.

1. De overeenkomst gesloten tussen een filmbedrijf en een actrice voor het spelen van een rol in een film vormt een arbeidsovereenkomst en geen overeenkomst van aanneming van werk. Het behoort tot de essentie van de arbeidsprestatie van een acteur dat de filmproducer gerechtigd is op bestendige wijze richtlijnen, onderrichtingen en aanduidingen betreffende de toegewezen rol te geven.

2. De indienstneming van een actrice voor een rol in een bepaalde film maakt een arbeidsovereenkomst voor een bepaalde onderneming uit.

De vergoeding verschuldigd wegens verbreking van een arbeidsovereenkomst voor een bepaalde onderneming kan berekend worden per analogie met de bepalingen welke gelden voor de verbreking van een overeenkomst voor bepaalde duur.

Bosmans t./p.v.b.a. Sandy Films

Overwegende dat de vordering ertoe sterkt verweester te veroordelen om aan aanlegster een som uit te keren van 15.000 fr. verhoogd met de gerechtelijke interesten;

Overwegende dat aanlegster door verweester aangevraagd werd voor het spelen van een rol van dienstbode in de film "Het Gekkenhuis";

Bevoegdheid

Overwegende dat verweerster de onbevoegdheid van de rechtbank opwerpt om omtrent het geschil te kennen omdat partijen niet door een arbeidsovereenkomst voor bedienden, maar door een overeenkomst van aanneming van werk zouden gebonden zijn ;

Overwegende dat verweerster hierbij betoogt dat het geven van richtlijnen, onderrichtingen en aanduidingen, benevens het bestaan van een zekere controle niet noodzakelijk een arbeidsovereenkomst voor bedienden doet ontstaan ; dat hiertoe ook een element van bestendigheid dient aanwezig te zijn ; dat de tussen partijen gesloten overeenkomst bedong dat aanlegster in vrije dienst aangeworven werd en dat voor haar arbeidsprestaties een "ereloon" uitgekeerd zou worden ; dat, bij de uitvoering van een overeenkomst gesloten met een actrice, het bestendigheidselement ontbreekt ; dat aanlegster evenmin door een arbeidsovereenkomst voor een bepaalde onderneming verbonden was, aangezien de tussen partijen gesloten overeenkomst geen nauwkeurige omschrijving van het werk van aanlegster bevat ; dat het in casu om het uitgeven van zelfstandige arbeid gaat ; dat er overeengekomen werd een bepaald werk met een bepaald resultaat te voltooien en dat er een vergoeding zou worden toegekend in de mate waarin het overeengekomen resultaat bereikt werd ;

Overwegende dat aanlegster harerzijds betoogt dat zij met een arbeidsovereenkomst voor bedienden voor een bepaalde onderneming aangeworven werd ;

Overwegende dat het onderscheid tussen de overeenkomst van aanneming van werk en de arbeidsovereenkomst als volgt kan omschreven worden :

—De overeenkomst van aanneming van werk is de overeenkomst waarbij een persoon er zich toe verbindt voor een andere een welbepaald werk te verrichten, zonder dat de eerste tegenover de tweede ondergeschikt is (De Page, IV, nr. 844). Het voorwerp van deze overeenkomst is aldus niet het presteren van arbeid als zodanig, maar de voltooiing van een welbepaald werk. De aannemer van werk moet weliswaar de onderrichtingen, welke hem gegeven worden door degene die hem het werk toevertrouwt, naleven, in die zin dat hij het opgedragen werk, en geen ander, moet uitvoeren, maar daarbuiten behoudt hij zijn volledige onafhankelijkheid in de uitvoering van het werk (U. Deprez en M. Defalque, *Het Arbeidscontract*, p. 22) ;

—Bij de uitvoering van een arbeidsovereenkomst wordt de arbeid verricht onder het gezag, de leiding en het toezicht van de werkgever ; deze heeft het recht om van de werknemer te eisen dat deze de arbeid uitvoert overeenkomstig de bevelen welke hem ter zake gegeven worden. Het is dit recht — zelfs indien de werkgever er niet op bestendige wijze gebruik van maakt — dat de band van ondergeschiktheid kenmerkt (Cass., 21 december 1962, *R.W.*, 1962-63, 1677 ; Cass., 21 mei 1956, *Pas.*, 1956, I, 1020 ; Cass., 23 januari 1959, *Pas.*, 1959, I, 524 ; W.R. Ber. Brussel, 5 september 1962, *R.W.* 1962-63, 1544 ; W.R. Brugge, 29 april 1965, *T.S.R.*, 1965, 223 ; noot P. Horion, *Revue critique de jurisprudence belge*, 1960, 71). Hieruit volgt ook dat de arbeidsovereenkomst gekenmerkt wordt door de bestendigheid van de onderlinge betrekkingen tussen partijen (Colin en Capitant, *Cours élémentaire de droit civil français*, II, nr. 1086). De hier be-

doelde "bestendigheid" mag echter niet verward worden met de min of meer lange duur van de tussen partijen aangegane verbintenis (niets belet bv. de partijen om een arbeidsovereenkomst voor de duur van één dag, of zelfs voor een nog kortere tijdsperiode te sluiten). De bestendigheid die de arbeidsovereenkomst kenmerkt houdt inderdaad verband met het continue recht van de werkgever om de arbeidsprestaties van de werknemer te leiden en te controleren ;

Overwegende dat, in tegenstelling met de bewering van verweerster, de rechtsleer en de rechtspraak overwegend aanvaarden dat een acteur in principe door een arbeidsovereenkomst voor bedienden gebonden is (Cass. 4 april 1963, *T.S.R.*, 1963, 193 ; W.R. Brussel, 19 januari 1943, *J.L.O.*, 1944, 77 ; W.R. Ber. Brussel, 11 mei 1948, *T.S.R.*, 1949, 12 ; Vred. Luik, 6 oktober 1960, *J.L.O.*, 1960-1961, 118 ; W.R. Luik, 9 juni 1961, *T.S.R.*, 1962, 332 ; W.R. Ber. Brussel, 9 januari 1962, *T.S.R.*, 1962, 151 ; Hof Gent, 24 januari 1969, *R.W.* 1968-69, 1273 ; A. Colens, *Le Contrat d'Emploi*, p. 65, nr. 10) ;

Overwegende dat verweerster niet betwist dat zij gerechtigd was betreffende de aan aanlegster toegewezen rol op bestendige wijze richtlijnen, onderrichtingen en aanduidingen te geven ; dat zulks overigens tot de essentie zelf van de arbeidsprestaties van een acteur behoort ; dat het inderdaad ondenkbaar voorkomt een rol in een film op volkomen zelfstandige wijze te vertolken, zelfs op grond van een aantal vooraf bedongen directieven ; dat inderdaad de hoofdbedoeling van een film erin bestaat één harmonieus geheel te vormen ; dat zulks het bestending ingrijpen veronderstelt van een persoon die erover waakt dat de rol van elke individuele acteur afgestemd blijft op de vertolking van zijn medespelers met het oog op de nagestreefde finaliteit van de film ; dat de door partijen in hun overeenkomst gebruikte bewoordingen "vrije dienst" en "ereloon" zonder invloed zijn ter zake, daar zij niet van aard kunnen zijn om de door de feitelijke omstandigheden aangetoonde rechtsverhoudingen conventioneel te wijzigen ; dat overigens de woorden "vrije dienst" een "contradictio in terminis" inhouden, daar bezwaarlijk kan begrepen worden hoe een persoon terzelfder tijd "vrij" en "in dienst" zou kunnen zijn ; dat de omstandigheid dat artikel 5 van de tussen partijen gesloten overeenkomst, dat bepaalt dat het "ereloon" van aanlegster eerst zou betaald worden 90 dagen na de verschijning van de film in België, niet als een aanwijzing kan beschouwd worden dat aanlegster door een overeenkomst van aanneming van werk zou gebonden zijn ; dat uit de niet-naleving van een wettelijke verplichting niet kan afgeleid worden dat deze ook niet van toepassing zou zijn ; dat aanlegster haar in hoofdzaak intellectuele arbeid in ondergeschikt verband en tegen loon diende te presteren en derhalve dient geacht door een arbeidsovereenkomst voor bedienden gebonden te zijn ; dat verweerster zich aldus niet kan beroepen op de niet naleving van artikel 9, eerste lid, 1°, van de Wet van 12 april 1965 betreffende de bescherming van het loon der werknemers, om eruit te besluiten dat noch deze wet, noch de wetten betreffende het bediendencontract op haar van toepassing zou zijn ;

Overwegende dat het derhalve ten onrechte is dat verweerster de onbevoegdheid van de arbeidsrechtbank opwerpt ;

Ten gronde

Overwegende dat aanlegster pleit dat verweerster de tussen partijen gesloten overeenkomst op onmiddellijke wijze verbrak; dat deze overeenkomst voor een bepaalde onderneming gesloten was; dat zij uit hoofde van de verbreking van haar overeenkomst door verweerster, gerechtigd is op een verbrekingsvergoeding ten bedrage van 15.000 fr., dit is het loon voor de haar toegewezen opdracht;

Overwegende dat verweerster hiertegen aanvoert dat aanlegster op 15 februari 1969 zonder verwittiging haar werk verliet; dat verweerster herhaaldelijk, en onder meer bij aangetekende brief van 24 maart 1969, aanlegster op haar verplichtingen wees; dat verweerster aanbiedt met getuigen te bewijzen dat aanlegster in genoemde omstandigheden het werk verliet; dat zij de "exceptio non adimpleti contractus" inroept, temeer omdat zij zelf zware schade leed ingevolge het wegblijven van aanlegster; dat de tussen partijen gesloten overeenkomst bedong dat de aan aanlegster toekomende vergoeding zou verschuldigd zijn 90 dagen nadat de film in België zou uitgekomen zijn;

Overwegende dat uit de voorgebrachte documenten is gebleken dat de heer F. Vanstichel, Algemeen Secretaris van de werknemersorganisatie waarbij aanlegster aangesloten was, op 20 februari 1969 aan verweerster een brief richtte waarbij hij naar een telefonisch onderhoud, dat dezelfde dag om 16 u. plaatsvond, verwees en tijdens hetwelk verweerster zou verklaard hebben dat zij beslist had de tussen partijen gesloten overeenkomst te verbreken; dat verweerster naliet — op een ogenblik dat zulks zinvol zou geweest zijn — de inhoud van deze brief te betwisten en te weerleggen; dat aanlegster derhalve terecht hieruit kon afleiden dat aan haar overeenkomst een einde was gemaakt en dat haar aanwezigheid op het werk vanaf dat ogenblik niet meer gewenst was; dat, zelfs indien aanlegster tussen 15 en 20 februari 1969 afwezig zou geweest zijn op het werk, zulks niet zou volstaan om eruit af te leiden dat zij zodoende de bedoeling zou gehad hebben zelf de overeenkomst te verbreken; dat, in de mate waarin aanlegster na 20 februari 1969 afwezig bleef, zulks als het logisch gevolg dient beschouwd van het uitblijven van enig antwoord op de namens betrokkene door de werknemersorganisatie, waarbij aanlegster aangesloten was, betekende brief; dat uit al deze omstandigheden, alsmede uit het verzuim aan aanlegster enig loon uit te keren overeenkomstig de bepalingen van artikel 9 van de Wet van 12 april 1965 betreffende de bescherming van het loon der werknemers, dient besloten dat de overeenkomst door verweerster verbroken werd; dat het door verweerster aangeboden getuigenbewijs aldus als niet ter zake dienend moet beschouwd worden;

Overwegende dat verweerster ten onrechte betoogt dat de overeenkomst niet voor een bepaalde onderneming zou gesloten zijn omdat het werk niet voldoende nauwkeurig omschreven werd; dat deze vereiste alleen maar in beschouwing dient genomen om te onderzoeken of de overeenkomst hetzij onder de normale toepassing valt van de bepalingen inzake de overeenkomsten gesloten voor een onbepaalde duur, dan wel onder de uitzonderingsbepalingen geldend voor de overeenkomsten voor een bepaalde onderneming; dat in casu uit de schriftelijk vastgestelde overeenkomst blijkt dat aanlegster aangeworven

werd voor de vertolking van "de rol van de dienst Lille" in de film "Het Gekkenhuis — La Cage"; dat deze omschrijving voldoende duidelijk is om aanlegster omtrent de aard van de haar toegewezen opdracht in te lichten; dat aanlegster derhalve dient geacht door een arbeids-overeenkomst voor een bepaalde onderneming gebonden geweest te zijn;

Overwegende dat de verbreking van een dergelijke overeenkomst aanleiding geeft tot de betaling van een schadevergoeding welke billijkerwijze kan berekend worden per analogie met de bepalingen geldend voor de overeenkomst gesloten voor een bepaalde duur en vastgesteld bij artikel 21 van de Wetten betreffende het bediendencontract (A. Colens, *Le Contrat d'Emploi*, 157; Parl. Vr. 27 januari 1960 van de heer Van Caeneghem, *Vragen en Antwoorden*, Kamer, nr. 12, 16 februari 1960); dat de maximumvergoeding derhalve dient bepaald op het dubbele van het loon dat aan aanlegster had dienen toegekend te worden gedurende de opzeggings-termijn welke had dienen nageleefd te worden indien de overeenkomst voor onbepaalde duur was gesloten geweest; dat de duur van de opdracht van aanlegster ex aequo et bono geraamd wordt op 6 maanden; dat het tussen partijen bedongen bedrag van 15.000 fr. derhalve het bedrag uitmaakt waarop aanlegster ten laste van verweerster gerechtigd is wegens verbreking door deze laatste van de tussen partijen gesloten overeenkomst;

Om die redenen,

De Rechtbank,

Verklaart de vordering ontvankelijk en gegrond,

Veroordeelt verweerster om aan aanlegster te betalen de som van 15.000 fr., verhoogd met de gerechtelijke interesten.

Noot—Bovenstaand vonnis werd bekrachtigd bij arrest van 26 juni 1972 van het Arbeidshof te Brussel, afd. Antwerpen.

EUROPEES RECHT

Weekoverzicht van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen
(Week 11-15 november 1974)

I. Arresten

Zaak 32/74 Haaga
(prej. zaak) 12.11.1974

In antwoord op een door het Bundesgerichtshof aan het Hof voorgelegde vraag inzake de uitlegging van de Eerste richtlijn van de Raad van 9 maart 1968 strekkende tot het coördineren van de waarborgen welke in de Lid-Staten worden verlangd van de vennootschappen om de belangen te beschermen zowel van de vennoten als van derden — ten einde die waarborgen een gelijkwaardig karakter te geven —, met betrekking tot de verplichte openbaarmaking van bepaalde gegevens inzake de organen die bevoegd zijn een vennootschap tegenover derden te verbinden.

De prejudiciële procedure in deze zaak vertoont enkele bijzonderheden en nieuwe trekken. Het Bundesgerichtshof wendt zich ditmaal namelijk tot het Hof in het kader van een gratieuze procedure. De zaak was door een lagere Duitse rechter met het oog op uniformering van de nationale rechtspraak voor het Bundesgerichtshof gebracht, dat over-

eenkomstig artikel 177 E.E.G.-Verdrag het Hof van Justitie uitlegging verzocht van een coördinatie-richtlijn die zonder enige twijfel behoort tot de in artikel 177 E.E.G.-Verdrag genoemde "handelingen der instellingen".

De feiten waren als volgt: de ambtenaar belast met het houden van het handelsregister heeft Haaga GmbH gelast op te geven om, voor geval zij slechts één bestuurder mocht hebben, te vermelden dat deze bevoegd is alleen de vennootschap te vertegenwoordigen. De firma Haaga maakte bezwaren tegen dit besluit op grond dat deze inschrijving overbodig zou zijn, enerzijds omdat reeds uit het feit dat een vennootschap slechts één bestuurder heeft, blijkt dat deze alleen bevoegd is de vennootschap te vertegenwoordigen, en anderzijds omdat uit de Duitse wet op de GmbH ter uitvoering van 's Raads richtlijn van 9 maart 1968 dit vereiste niet blijkt.

De zaak werd in laatste instantie voor het Bundesgerichtshof gebracht, dat uitlegging van de relevante bepalingen van de richtlijn noodzakelijk achtte, ten einde te verzekeren dat de Duitse wet ter uitvoering van deze richtlijn wordt toegepast op een wijze die zich met de eisen van het gemeenschapsrecht verdraagt.

Het Hof overwoog dat het wenselijk is de rechtszekerheid in de betrekkingen tussen de vennootschap en derden te verzekeren met het oog op de toeneming van de handelsstromen tussen Lid-Statens, en verklaarde voor recht dat indien het vertegenwoordigend orgaan van een vennootschap uit één of meer leden kan bestaan, niet slechts de bij benoeming van meer leden geldende vertegenwoordigingsregeling moet worden openbaar gemaakt, doch bovendien moet worden vermeld dat bij benoeming van één enkele bestuurder alleen hij de vennootschap vertegenwoordigt, zelfs wanneer die bevoegdheid uitdrukkelijk uit het nationale recht volgt.

Zaak 34/74 Roquette tegen Franse Staat
(prej. zaak) 12.11.1974

Het Hof van Justitie is gevraagd om uitlegging van 's Raads verordening no. 974/71 van 12 mei 1971 betreffende bepaalde conjunctuurpolitieke maatregelen welke naar aanleiding van de tijdelijke verruiming van de fluctuatiemarges van de valuta's van sommige Lid-Statens dienen te worden genomen in de landbouwsector, zulks ter beoordeling van de vraag of de toepassing van compenserende bedragen bij de uitvoer van zetmeelprodukten als voorzien in verordening no. 218/74 van de Commissie van 25 januari 1974 tot vaststelling van de monetaire compenserende bedragen ter uitvoering van verordening no. 974/71, in overeenstemming met laatstgenoemde verordening is.

De toedracht der feiten was als volgt: de in Frankrijk gevestigde vennootschap Roquette Frères fabriceert voornamelijk zetmeelhoudende produkten op basis van maïs, die goeddeels voor de export zijn bestemd.

De Franse douane vorderde sedert 28 januari 1974 van haar betaling van monetaire compenserende bedragen over haar exporten van zetmeelprodukten naar de Lid-Statens en naar derde landen.

De vennootschap Roquette meende deze bedragen ten onrechte te hebben betaald, omdat het compenserende bedrag voor het basisprodukt maïs destijds nihil was, en daagde de betrokken Franse douaneadministratie voor het Tribunal d'Instance te Rijsel, dat op zijn beurt het Hof van Justitie overeenkomstig artikel 177 E.E.G.-Verdrag verzocht om uitlegging van de vraag of de belasting op de invoer uit derde landen voor de produkten welke prijs afhankelijk is van de prijs van produkten waarvoor in het kader van de gemeenschappelijke ordening der landbouwmarkten interventie maatregelen zijn voorzien, is opgebouwd uit het *variabele element* dat is bedoeld om rekening te houden met het prijsverschil der basisprodukten, en het *vaste element* bestemd ter bescherming van de industrie, dan wel *alleen* uit het

variabele element dat is bedoeld om rekening te houden met de prijzen der basisprodukten.

Het Hof verklaarde voor recht dat de "belasting bij invoer" uit derde landen bij produkten die zijn afgeleid van produkten waarvoor in het kader van de gemeenschappelijke ordening der landbouwmarkten interventie maatregelen zijn voorzien, moet worden geacht *alleen* te bestaan uit het *variabele element*, dat bedoeld is om rekening te houden met de prijzen der basisprodukten.

Zaak 35/74 Rzepa
(prej. zaak) 12.11.1974

Een werknemer van Poolse afkomst, doch tot 31 oktober 1959 erkend VN-vluchteling, heeft door werkzaamheden in België en Duitsland aldaar voor de ziekte- en invaliditeitsverzekering tijdvakken vervuld.

De Belgische verzekeraar stelde eerst in 1972 een akte in tot terugbetaling van een deel der tussen 1 januari 1959 en 31 oktober 1959 betaalde bedragen, op grond dat het gedeelte van de Belgische uitkering dat overeenkomt met de door de Duitse verzekeraar voor dezelfde arbeidsongeschiktheid toegekende uitkeringen, slechts een terugvorderbaar voorschot zou zijn overeenkomstig de gemeenschapsverordeningen. Daar tegen de akte tot terugbetaling een beroep op de verjaringstermijn – die naar het Belgische recht op het gebied van de sociale zekerheid twee jaar bedraagt – is gedaan, heeft de Arbeidsrechtbank te Bergen zich overeenkomstig artikel 177 E.E.G.-Verdrag tot het Hof gewend met verzoek om uitlegging over de volgende vragen: welke verjaringstermijn geldt naar gemeenschapsrecht, wanneer begint de verjaring te lopen en welke handelingen stuiten de verjaring.

Het Hof besliste dat het stelsel van de verordeningen nrs. 3 en 4 (sociale zekerheid van migrerende werknemers) berust op een eenvoudige coördinatie van de nationale wettelijke regelingen betreffende de sociale zekerheid, terwijl de nationale verjaringsregels van toepassing blijven, zodat de eventueel geldende verjaring alsmede de hierbij in aanmerking te nemen termijn bij de huidige stand van het recht moeten worden gevonden in het nationale recht betreffende de sociale zekerheid.

Zaak 39/74 Costa tegen Belgische Staat
(prej. zaak) 13.11.1974

Prejudiciële beslissing omtrent de draagwijdte van verordening nr. 3 inzake de sociale zekerheid van migrerende werknemers en van verordening (EEG) nr. 1612/68 van de Raad betreffende het vrije verkeer van werknemers binnen de Gemeenschap.

II. Conclusies van de Advocaat-Generaal

Zaak 40/74 België tegen Berufsgenossenschaft Elektrotechnik

Verzoek om een prejudiciële beslissing van het Bundessozialgericht betreffende de uitlegging van artikel 47 van de verordening nr. 3.

Advocaat-generaal: G. Reischl.

Zaak 48/74 Charmasson tegen Ministère de l'économie

Verzoek om een prejudiciële beslissing van de Conseil d'État de France betreffende de uitlegging van de artikelen 33, 43, 45 en 46 E.E.G.-Verdrag (nationale organisatie van de bananenmarkt).

Advocaat-generaal: J.-P. Warner.

Zaak 41/74 Van Duyn tegen Home Office

Verzoek om een prejudiciële beslissing van het High Court of Justice (Chancery Division) betreffende de uitlegging van

artikel 48 E.E.G.-Verdrag en artikel 3 van richtlijn nr. 64/221 van de Raad van 25 februari 1964 voor de coördinatie van de voor vreemdelingen geldende bijzondere maatregelen ten aanzien van verplaatsing en verblijf, die gerechtvaardigd zijn uit hoofde van de openbare orde, de openbare veiligheid en de volksgezondheid (P.B. 1964, blz. 80).

Advocaat-generaal: *H. Mayras*.
(Rechtstreekse toepasselijkheid)

III. Mondelinge behandeling

Zaak 169/73 Continentale France tegen Raad

Verzoek om schadevergoeding na verliezen bij transacties met betrekking tot gerst en zachte tarwe.

Zaak 51/74 Van der Hulst tegen Produktschap Siergewassen

Verzoek om een prejudiciële beslissing van het College van Beroep voor het Bedrijfsleven betreffende de uitlegging van artikel 93, lid 3, van het Verdrag en de artikelen 10, 16 en 40 van verordening nr. 234/68 (heffing van gelijke werking).

Zaak 21/74 Airola tegen Commissie

Ontheemdingstoelage.

Zaak 37/74 Van den Broeck tegen Commissie

Ontheemdingstoelage.

BOEKBESPREKING

Mr. W.H. HEEMSKERK, *Vorderingsrecht en Rechtsvordering*, Over actiënrecht en Boek 3 Titel 11 Ontwerp-B.W., Kluwer - Deventer, 1974, 28 blz.

In deze rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in het Privaatrecht in de Faculteit der Rechtsgeleerdheid aan de Vrije Universiteit te Amsterdam op vrijdag 1 november 1974, bespreekt mr. W. H. Heemskerk het actiënrecht of het materiële procesrecht als bindmiddel tussen het burgerlijk recht enerzijds en het formele procesrecht anderzijds.

Hij vertrekt van het onderscheid tussen de begrippen "rechtsvordering" en "vorderingsrecht" en beklemtoont hun onverbreekelijke samenhang, wat zeggen wil dat het ius agendi of vorderingsrecht alleen maar kan uitgeoefend worden door het processuele middel van de rechtsvordering. Dit betekent dat de actie of het vorderingsrecht m.n. het recht om een eis in te stellen, een procesrechtelijk begrip is, zoals de "rechtsvordering" of het instellen van de eis.

Hoewel de actie een middel is ter bescherming van een subjectief recht, toch meent de auteur dat niet iedere actie op een subjectief recht behoort te steunen; wat voornamelijk in constitutieve vonnissen waarin een nieuwe rechtstoestand geschapen wordt, duidelijk aangetoond wordt.

Een vorderingsrecht kan slechts uitgeoefend worden door middel van een rechtsvordering. Niettemin blijft een duidelijk onderscheid nodig; de rechtsvordering kan b.v. wegens afstand van instantie teloorgaan, hoewel het vorderingsrecht blijft bestaan.

Na dit te hebben aangetoond met talrijke voorbeelden komt de auteur tot de volgende vragen: welke onderwerpen van het actiënrecht behoren in de wet te worden geregeld en in welk wetboek moeten die regels dan opgenomen worden.

Terwijl hij van mening is dat de eerste vraag niet in kort bestek kan behandeld worden, stelt hij in verband met de tweede vraag vast dat in titel 11 van boek 3 van het Ontwerp voor een nieuw Burgerlijk Wetboek enige onderwerpen

van actiënrecht onder het hoofd "Rechtsvorderingen" opgenomen werden, zoals de mogelijkheid tot directe reële executie van veroordelende vonnissen en enige middelen van tenuitvoerlegging; de mogelijkheid tot indirecte reële executie van veroordelende vonnissen door middel van een door de rechter op te leggen dwangsom; het belang van de eiser bij zijn rechtsvordering; de verjaring van rechtsvorderingen.

Hieraan ligt de gedachte ten grondslag dat het burgerlijk recht moet worden vereenzelvigd met het materieel privaatrecht en dat het burgerlijk procesrecht gelijkgesteld moet worden met het formeel privaatrecht en dat het materieel privaatrecht thuishoort in het burgerlijk wetboek en het formeel privaatrecht in het wetboek van burgerlijke rechtspleging.

Heemskerk meent echter dat een dergelijk onderscheid tussen het materieel en het formeel privaatrecht ongeschikt is: het actiënrecht beschouwt hij als het materieel burgerlijk procesrecht, zodat hij een opname in het B.W. door invoering van titel 11 van boek 3 van een gehele titel bestaande uit procesrechtelijke bepalingen betreurt.

Indien men ervan uitgaat dat het burgerlijk procesrecht als één geheel behoort te worden geregeld in het Wetboek van burgerlijke rechtspleging, dan betekent dit volgens de auteur dat zowel het materieel als het formeel procesrecht in dat wetboek een plaats dienen te vinden.

Dit interessant betoog kan alvast ook de Belgische juristen boeien. Het onderscheid tussen "rechtsvordering" en "vorderingsrecht" werd immers in het nieuwe Gerechtelijk Wetboek wél gemaakt, maar de terminologie in de Nederlandse tekst is helaas onvoldoende duidelijk (zie de artt. 12 en 17 Ger.W.). Verder kan men eveneens betreuren dat men geen gebruik gemaakt heeft van het tot stand komen van een nieuw wetboek nopens het procesrecht om belangrijke delen van het actiënrecht zoals het bewijsrecht en de verjaring over te hevelen naar het Gerechtelijk Wetboek.

Jean Laenens
assistent U.I.A.

MEDEDELINGEN EN BERICHTEN

The British Council European Young Lawyers Scholarship Scheme

1. Met het oog op het groeiend belang voor juristen werkzaam in Europese landen, en meer speciaal in de EEG-landen, om vertrouwd te zijn met het Recht van de andere landen en de praktische toepassing ervan, stelt de British Council een aantal studiebeurzen ter beschikking van jonge juristen teneinde hun de mogelijkheid te bieden een praktische kennis van het Recht te verwerven in Groot-Brittannië.

2. SELECTIE: De kandidaten voor deze cursus worden geselecteerd door de directeur van de British Council, in samenwerking met de plaatselijke vertegenwoordigers van de Balie en met het Ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur.

3. PERIODE: De cursus loopt ieder jaar van half januari tot half juni.

4. ORGANISATIE: De praktische organisatie van de cursus is in handen van de British Council, m.a.w. zij regelt alles voor het verblijf van de bursaal in Groot-Brittannië, zorgt bv. voor de uitbetaling van de verblijfsstoelage, de reiskosten van en naar Groot-Brittannië, voor de huisvesting enz.

5. De CURSUS: Op voorwaarde dat er voldoende belangstelling voor bestaat zullen twee alternatieve cursussen wor-

den ingericht, nl. een cursus in het Engelse Recht, een ander in het Schotse. De kandidaten zullen gevraagd worden aan welke cursus zij de voorkeur zouden geven. De cursussen zullen plaatsvinden in het King's College te Londen en in de Edinburgh University, en worden er ingericht door de desbetreffende rechtsfaculteit. De student zal het grootste deel van zijn verblijf doorbrengen aan het "College" of aan de universiteit.

In Londen zijn het de Directeur, Professor Vergelijkend Recht aan de Londense Universiteit, en de Adjunct-Directeur, die zelf aan de balie is, die verantwoordelijk zijn voor het samenstellen van het studie- en stageprogramma van de studenten. De Directeur voor Schotland, die met een gelijkwaardig programma zal belast zijn, is lid van de Rechtsfaculteit van de Edinburgh University.

De cursus duurt 6 maanden en bestaat uit 3 afzonderlijke stadia :

5.1. Er is vooreerst een Studiefase voorzien van iets meer dan 2 maanden, van januari tot maart/april. Het doel ervan is de studenten een redelijke kennis mee te geven van het Engelse/Schotse Recht. Op voorwaarde dat er voldoende belangstelling is zullen de studenten seminars kunnen bijwonen in de vakken die hen bijzonder interesseren, bv. in Privaatrecht, Handels- of Publiekrecht. Het bijwonen van de seminars is verplicht. Een monitor zal verantwoordelijk zijn voor elke groep, en hij zal discussies leiden voor elk afzonderlijk vak.

Indien er niet genoeg belangstelling bestaat zullen de studenten alleen moeten werken. Tevens zal de studenten gevraagd worden werk af te leveren en ook thuis tijd te besteden aan voorbereidend werk.

Tijdens deze eerste periode zal ook een bezoek worden gebracht aan Schotland of Engeland waar de Rechtsfaculteit van de University of Edinburgh of die van het King's College een cursus zullen voorbereiden over respectievelijk het Schotse of Engelse Rechtssysteem.

5.2. Het tweede en derde deel van de cursus bestaat uit praktische stages. Het doel ervan is de studenten in de gelegenheid te stellen te zien hoe het rechtssysteem werkt om daarna de praktische ervaring die ze hebben opgedaan in klas te verwerken.

De tweede fase verloopt van begin april tot begin mei. De studenten worden geplaatst in advocaten- of notariskantoren (solicitor's offices). Hier dient duidelijk vermeld dat deze 'solicitors' eigenlijk geen les geven en dat het aan de student zelf zal liggen om zoveel mogelijk informatie op te doen.

5.3. De derde fase loopt van half-mei tot half-juli. De studenten gaan op stage bij advocaten met een praktijk (barristers/advocates). Ze zullen meer contact hebben met deze advocaten dan met de "solicitors" omdat het werk van meer persoonlijke aard is. Ze zullen de voorbereiding van een rechtszaak meemaken en ook de procesvoering in het Gerechtshof.

De hele periode door, de uitstap naar Schotland/Engeland uitgezonderd, zullen de studenten eens per week hun monitor en/of de Directeur of Adjunct-Directeur ontmoeten en nauw in contact blijven met hem en de andere studenten.

Tijdens de cursus worden een aantal nevenactiviteiten ingericht. In Engeland staat een bezoek op het programma aan de Law Courts, het Parlement, het "Home Office", aan gevangenissen en andere heropvoedingstehuizen; hetzelfde gebeurt weer voor Schotland, aan de corresponderende instellingen.

Bij gelegenheid worden ook een aantal lezingen ingericht door specialisten van buiten de universiteit of college.

Om ieder misverstand of teleurstelling achteraf te vermijden dient de nadruk te worden gelegd op het feit dat de studenten geen lid worden van de universiteit. In de grond is het hen niet toegelaten cursussen te volgen aan de universiteit met het doel een graad of titel te behalen, of aan

onderzoek te doen. De cursus is van die aard dat dergelijke activiteiten er niet mee kunnen samengaan. Aan het einde van de cursus wordt geen examen ingericht en er wordt ook geen diploma afgeleverd. De cursus is dan ook niet bestemd voor juristen die een academische loopbaan willen volgen. Hij is bestemd voor juristen die als jurist willen verbonden zijn aan privé- of regeringsinstellingen.

6. VERGOEDING : De studiebeurs die de *bursaal* ontvangt, zal zijn reis-, studie- en verblijfskosten gedurende zijn studietijd dekken en bestaan uit :

6.1. Reiskosten van en naar Groot-Brittannië aan het begin en einde van de studieperiode ;

6.2. Een maandelijkse verblijfsstoeelage voor alle persoonlijke uitgaven, logies en maaltijden, verplaatsingskosten ;

6.3. Een toelage voor aankoop van noodzakelijke studieboeken ;

6.4. Onkosten voor vergoeding van goedgekeurde verplaatsingen in Groot-Brittannië ;

6.5. Lesgeld.

Er wordt geen financiële bijdrage voorzien voor de echtgenote/oof of kinderen die de student vergezellen.

7. VOORWAARDEN : De studiebeurzen voor de "European Young Lawyers Scholarships" cursus vallen voor de British Council in de categorie van de andere studiebeurzen die zij inrichten en worden toegekend onder de volgende voorwaarden :

7.1. De student moet de hele periode van zijn studiebeurs in Groot-Brittannië doorbrengen ;

7.2. De student moet naar zijn eigen land terugkeren aan het einde van die periode ;

7.3. Tijdens zijn studieverblijf mag de student geen betaald werk aanvaarden ;

7.4. De student mag niet verbonden zijn aan de officiële staf van zijn Ambassade in Groot-Brittannië ;

7.5. De student is verplicht deze specifieke cursus te volgen en mag niet overschakelen naar een andere cursus.

8. ELIGIBILITEIT : Voor deze cursus Recht kunnen alleen kandidaten in aanmerking komen die reeds hun diploma van licentiaat in de Rechten hebben behaald en reeds ten minste twee jaar ervaring hebben opgedaan ; de uiterste leeftijdsgrens is 30 jaar (hoewel ook kandidaten van vóór aan in de 30 in aanmerking kunnen komen) ; ook is een grondige kennis van het Engels vereist.

Een voorkennis van het Engelse of Schotse Recht is niet noodzakelijk.

9. HUISVESTING : De British Council zal de studenten behulpzaam zijn bij het zoeken naar geschikte huisvesting. Huisvesting voor gezinnen is echter duur, en moeilijk te vinden, en de studenten die hun gezin willen overbrengen moeten kunnen aantonen dat zij over toereikende financiële voorzieningen beschikken.

10. GEZONDHEID : Wanneer een student een studiebeurs wordt aangeboden moet hij een medisch gezondheidsattest kunnen voorleggen vooraleer de beurs kan worden toegekend.

11. INLICHTINGEN EN KANDIDAATSTELLING :

Voor België moeten alle inlichtingen worden gericht aan de Directeur, the British Council, Galileilaan 5, 1030 Brussel, waar ook de nodige aanvraagformulieren en verdere inlichtingen kunnen bekomen worden.

Wanneer een kandidaat wordt aanvaard voor deze cursus zal hij daarvan worden op de hoogte gesteld door de Directeur van de British Council, die de verdere details in verband met de cursus en de schikkingen voor de reis naar Groot-Brittannië zal meedelen.